Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 119 (10104) | 1976 чылдың май 19, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БҮГҮ - ЭВИЛЕЛ СЛЁДУ

Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга май 17-де пионер вожатыйларының Бүгү-эвилел слёду ажыттынган. Чурттуң бүгү республикаларындан 1200 аныяк оолдар болгаш кыстар Москвада чедип келген.

Слеттуң киржикчилери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң байырын дициттиг адып часкаашкыны-биле уткаан. Байырлыг чагааны СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин номчаан.

Чыылганнарга ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников байыр чедирген.

Илеткелдерни Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының Төп чөвүлелиниң даргазы А. В. Федулова биле ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев кылган.

Слёттуң киржикчилери ажылдың дуржулгазын солушканнар, боттарының шефтеп турары аныяк ленинчилерниң эң-не солун херектериниң дугайын чугаалааннар.

(СЭТА).

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының IX съездизинге

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң коммунистериниң, ажылчы чоннарының өмүнээзинден Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының IX съездизиниң делегаттарынга болгаш оларның нүүрүнде—Герман Демократтыг Республиканың бүгү коммунистеринге, бүгү күш-ажылчы улузунга акы-дуңманың байырын чедирип тур бис.

ГСЧП-ниң VIII съездизиниң салган сорулгаларын күүсеткениниң ачызында социалистиг немец күрүнениң хөгжүлдезиниң бүгү-ле кол угланыышкыннарынга чаа улуг чедиишкиннер чедип алдынганынга — оон экономиктиг күчү-шыдалының дыка өскенинге, эртемниң болгаш культураның улам ынайгы дептилгезин хандыртынганынга, чонунуң амыдырал деңнелиниң бедээнинге, социализмниң бүгү политиктиг системазы быжыканынга өөрүп тур бис. Ол чедиишкиннер болза республиканың ажылчын ангызының, кооперастажкан тараачыннарының база күш-ажылчы интеллигенциязының эрес-шудургу күш-ажылының түңнели болуп турар болгаш ГСЧП-ниң политиктиг угланыышкынының шынныының болгаш үре-түңнелдииниң, ону бүгү улустуң деткип турарының херечизи-дир.

ГДР-ниң тускай доругнаашкынын бүгү-ниитиниң хүлээп көрген чоруу сөөлгү чылдарның ылгарангай чедиишкини болган. Делегейниң делгем арепазынче республиканың үнген чоруу, оон ат-алдарының өскениниң илерээшкини, социалистиг интернационализмниң кайгамчыктыг үлегер-чижээ болган.

Төөгүлүг ужур-дузалыг сорулганы — сайзырангай социалистиг ниитилелди улам ынай тургузарының база коммунизмче чоорту шилчилгеге кол үндезин-суурну оон-биле белеткээриниң сорулгазын салып турар партияның чаа программазын хүлээп алыр ужурлуг болганда, ГСЧП-ниң IX съездизи Герман Демократтыг Республиканың хөгжүлдезинге онза ужур-дузалыг болуп турар.

Нийти херектиң талазы-биле силерниң өңнүктериңер болгаш соратниктериңер болганывыста, планнарыңарны чедиишкинниг боттандырарыңарны, немец черге сайзырангай социализмни тургузарыңарны күзеп тур бис, эргим эштер!

Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың коммунистерин, ажылчы чоннарын бузулбас найырал болгаш эш-хуузунуң бот-бодунга дузалажылгазын холбаштырып турарын хапы таарзыныышкын-биле демдеглеп тур бис. Бистиң чурттарывыстың арасында кады ажылдажылга ам ниитилел амыдыралының бүгү талаларын хаара тудуп турар, ол кады ажылдажылга ийи чуртка социалистиг, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлээринге боттуг фактор болу берген. Үзел-бодалдарның ниитизин бистиң партияларывыстың арасында тургустунган бот-болун хүндүлежириниң база бүзүрежириниң харылзааларын бедии-биле үнелеп турар бис. ССРЭ биле ГДР-ниң акы-дуңма эвилелин бистиң улустарывыстың чаагай чоруунга хапыладырының база хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга моон соңгаар-даа бүгү чүүлдерни кылыр бис.

Социалистиг дем-каттыштырылгазын, Варшава керээзиниң организациязын болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелин быжыглаарынга, акы-дуңма чурттарның делегей ареназынга дугуруштунган угланыышкынын ажылдап кылырынга база боттандырарынга ГСЧП-ниң киирип турар салдыышкынын СЭКП бедии-биле үнелеп турар.

ГСЧП болза делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң идепкейлиг отряды болуп, марксизм-ленинизмниң база пролетаржы интернационализмниң принциптеринге бүгү дипнериниң коммунистериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эвидээш хажык чок болгаш быжыг-туруштуг туржуп, антикоммунизмге база маоизмге, марксисчи-ленинчи теорияны оппортунистиг хажыдар чоруктуң бүгү хевирлеринге удур шиитпирлиг демиседжип турар.

ГСЧП-ниң IX съездизинге чедиишкинниг ажылды күзедир бис.

ГДР-ниң улузунуң революстуг авангарды — Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы делгерезин!

Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың коммунистериниң акы-дуңма эвилели, бистиң улустарывыстың мөңге найыралы чечектелип турзун!

Пролетаржы интернационализм делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА

КЫРГЫЛДАНЫ ҮЛЕГЕРЛИГ ЭРТТИРЕР ДЭЭШ

Дүк — үнелиг байлак. Мал ажылының бо продуктузунуң бүдүрүлдезин көвүдедиринче кичээнгей улам-на улгадып турар. Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң чылда ортумак хемчээлин, эрткен беш чылга деңнээрге, 14-17 хуу өстүрер дээрзин СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. «Ол болза көдээ коммунистерниң, бүгү колхозчуларның, совхозтар ажылдакчыларының шалыпчы участогу болур... Мал ажылының талазы-биле хөй чүүлдер кылдынар апаар. Шапкынчыткан аргаларны шиңгээдирин дүргедедир, малдың болгаш куштуң баш санын өстүрүп, продуктулуг чоруун бедидер херек» деп, ол демдеглеп чугаалаан. Бо сөстер хойжуларның ажыл-ижинге дорт удуртулга болур.

Чер-черде партия организациялары хой ажылын хөгжүдер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле чогуур ажылдарны кылгылаан. Ооң түңнелинде хойнуң чүгле баш саны өзүп турар эвес, харын дүгү база арбыдап турар апарган. Чижээлээрге, эрткен чылын Каа-Хем районнуң хойжулары бир хойга онаапштыр 3,07 килограмм, ол районнуң мал семиртир ажыл-агыйы 5,11 килограмм, Кызыл районнуң колхозтары болгаш совхозтары 2,14 килограмм, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы 3,67 килограмм дүкту кыргып алган. Бо көргүзүглерден эвээш эвес түңнелдиг болган малчыннар болгаш хойжу бригадалар республикада хөй. Оларның дуржулгазы нептереп турар.

Сөөлгү чылдарда хойну кыргыырының, дүктү белеткээриниң мурнакчы аргаларын база ажыглап турар апарган бис. Ылаңгыя хойну дүрген кыргыырының конкурстары, дүк класстакчыларының семинарлары дүк бүдүрүлгезинге улуг рольдуг апарган. Таңдыда Василиса Балдайс, Бии-Хемде Моңгуш Алдын-оол, Тес-Хемде Луду Таяй ышкаш мергежээн, боттарының билиин, мергежилин нептередип, аныяктарга дамчыдып берип турар кыргыкчыларның саны көвүдээн. Моон-биле чергелештир кыргылда пунктуларының чыл келген тудум-на экижип, ооң дериг-херекселиниң чаартынып, электрилиг хачыларның көвүдеп турарын айтыры чугула. Черле ынчаш, эртем-техника, мурнакчы дуржулга болгаш өске-даа чедиишкиннер дүк бүдүрерин сайзырадырынга улуг салдарны чедирип турар.

Бистиң республиканың ишчилери онгу беш чылдың баштайгы чылында бир миллион ийи чүс муң баш хойну кыргыыр ужурлуг. Бо дээрге белен эвес айтырыгларның бирээзи. Ону шиитпирлээр талазы-биле ажыл ам кайда-даа калбарып турар. Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуң чанында көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң мергежилин бедидер школага дүк класстакчыларының курузун 87 кижи, респотребсоюзтуң универсалдыг баазазынга склад эргелекчилериниң курузун 35 кижи дооскан. Ставрополь, Казань хоорайларга дүк бүдүрүлгезиниң талазы-биле билиин бедиткен тускай эртемниглер база бар. Республиканың ажыл-агыйларынга дүк тырыыр, хаптар даараар 84 муң метр пөс бо хүннерде чедиртинген, а хендир, сывырган-демир, будук болгаш артык иезектер чедирилгези уламчылап турар. Кыргылда пунктуларын белеткээри, кыргыкчыларны четчелээри, оларның ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары болгаш өске-даа ажылдар партия организацияларының, партбөлүктерниң болгаш коммунистерниң соңгаарлаттынмас херээ.

«Кылыр ажыл дыка хөй. Херек кырында улус ажыл-агыйының тургузуунга болгаш техниктиг деңнелинге шынар талазы-биле ханы буруңгаарлаашкынны чедип ап, ооң бодунуң овур-хевирин боттуу-биле өскертир херек. Бо талазы-биле улуг роль чаа беш чылга база хамааржыр. Ону эң ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаарының беш чылы деп адааны анаа эвес болгай. Ол дээрге ооң онзагай чүүлдериниң бирээзи-дир», деп СЭКП-ниң XXV съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Дүк бүдүрүлгезиниң үезинде шынарны бирги черге ниң эң чугула айтырыы кылдыр тургузары моон илдең. А бисте байдал кандыгыл?

Республиканың көдээ ишчилери эрткен чылын 2072 килограмм дүк кыргаан. Ооң чүгле 1282 килограммы нарын болгаш чартык-нарын дүк болган. Ак дүк 1077 тонна, оон өскези бора болгаш өңнүг дүктерге хамаарышкан. Ынчангаш элээн хөй орулга чедир алдынмаан. Хой ажылында уксаажыдылганың четпес тургустунганының, хойну өң-чүзүн аайы-биле ылгаваанының уржуу ол. Оон ыңай кыргылданы сула организастаанындан дүктүң үнези база кудулаан: боктуг дүк 126 тонна, үрелген дүк 722 тонна четкен. Ылаңгыя Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары 79 тонна, Кызылдыы—42 тонна үрелген дүкту дужааган. Үрелген дүк «ҮТКА 25 чылы» совхозка болгаш «Х Улуг хурал» колхозка 15-15 тонна, «Кызыл тараачын» совхозка 18 тонна болган. «Кызыл тараачын», Салчак Тока аттыг совхозтарның болгаш оон-даа өске ажыл-агыйларның дүгүнүң арасынга алгы дүгү база чораан. Мындыг четпестерни катаптавас талазы-биле хемчеглерни амдыгааштан алыры чугула.

Бо чылдың кыргылдазынга кол чүүл шынар дээш демисел болур ужурлуг. Ол чүл дээрге-ле, бо хүннерден-не хойнуң хараганныг, элезин-довурактыг черлерге кадарбазы, суг-суггадын таарыштырары, өл кажаага кажаалавазы-дыр. Ол чүл дээрге-ле, кыргылда пунктуларын чогуур негелдеге чедир белеткээри, кыргыкчылар ортузунга тайылбыр ажылын чорудары, оларга семинарларны эрттирери-дир. Ол дээрге хамыктың мурнунда дүк бүдүрүлгезинде кижи бүрүзүнүң арызынга шынар дээш социалистиг чарышты калбартыры-дыр. Чер-черде парторганизациялар, партбөлүктер болгаш коммунистер ук ажылды кичээнгейге ап, бедик шынарлыг хөй дүктү бүдүреринче чонну мобилизастаан турарын чедип алыр ужурлуг.

2700 тонна! Онгу беш чылдың баштайгы чылында ийи дакпыр орденниг Тыва АССР-ниң күрүнеге садар дүгү ол. Ол сорулганы күүседиринче бүгү күжүвүстү, арга-дуржулгавысты болгаш курлавырларывысты мөөңнээр ужурлуг бис.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң хову, шөлдеринде «кац аъттарның» даап-шимээни бо частың кадыг, берге аажызынга алыспайн дыңмыраан. Ында тараа культураларын чаштырар талазы-биле чугула кампанияның кидин түлүк үези ол. Ук ажыл-агыйның тараажылары бо чылын 9600 га черге көдээ ажыл-агый культураларын олуртур хүлээлгелиглер.

Совхозтуң бирги бригадазының кежигүннери 2803 гектар черге кызыл-тас олуртур планныг. Амгы үеде комсомолчу аныяктар бригадазы шалыпчы ажылдап турар.

Бригаданың эң дээре механизаторлары Тарта Байкалов болгаш Моңгуш Борбак-оол оларга алдар болдурган Күш-ажылчы алдар тугун бригадага көдүрген.

ЧУРУКТА: механизаторлар Т. Байкалов биле Б. Моңгуш олар Күш-ажылчы алдар тугунуң чанында.

СОРУКТУГ КИЖИЛЕР

Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу—районда бир улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи. Эрткен тоску беш чылдың планын бо коллектив районнуң бүдүрүлгелеринден бир дугаарында хуусаа бетинде күүсеткен. Онгу беш чылдың баштайгы чылын бо коллектив база багай эвес көргүзүглер-биле эгелээн. Заводтуң бүдүрген тууйбузун чүгле Ак-Довурак хоорай-биле районнуң тудугларында хереглеп турар эвес, а ону кожазында районнар, Кызыл хоорайже сөөртүп чорудуп турар.

Коллективте ажылдап турар мурнакчыларны сонуургаарымга, директор мени эдерткеш, заводтуң девискээринче кире берди.

Чүък машиназынга тууйбу чудүрүп турар авточудүрүкчү машинаның чолаачызының чанынга чеде бердивис. Авточудүрүкчү машинаның чолаачызы Аркадий Иванович Шадров бир хүнде 20 ажыг муң кезек тууйбуну чүдүрүп турар. Ол мында ажылдаа-ла ам ийи чыл чедип турар болгаш коллективтиң хүндүткелин бодунуң кызымак күш-ажылы-биле чаалап алган.

Дараазында, заводтуң бир улуг өрээлинче кире бээривиске, ында хептекчилер бригадазы тууйбуну тускай хептерге эптеп, хевирлеп, кезип турлар.

«Бо-ла болгай, бистиң мурнакчыларывыс»—дээш директор ийи аныяк ажылчын-биле бисти таныштырды. Коммунист Самбуу Серешпей, комсомолчу Зоя Күжүгет болду. Самбуу Серешпей мында ажылдаа-ла ам 8 чыл болуп турар, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле болгаш хүндүлүг бижиктер-биле каш-даа удаа шаңнадып келген. Хептекчилер хүнде-ле 25 муң тууйбу хептээр планын ажырып, 26 муң чедир хептеп турар.

База бир бачым ажылды кылып турар улус—өрттеткен тууйбуларны суугулардан уштуп, ону тудугларже чорудар бригада. Олардан Сарыглар Эник-оолдуң бригадазы шалыпчы ажылдап турар. Бригаданың кежигүннеринден социалистиг чарышка Станов Сүрүңмаа, Сотпа Кешкен-оол, Хертек Алдын-оол олар тиилекчилер болганнар.

Мында ажыл белен эвес, харын-даа ыш-довурак-биле холбашкан. Ынчалза-даа мында ажыл-ишке кызымак, мергежилинге ёзулуг бердинген кижилер хөй. Кижи бүрүзү эки шынарлыг тууйбуну бүдүрер дээш шудургу ажылдап турар.

Онгу беш чылда заводтуң мурнунда сорулгалар улуг. Дериг-херекселдерни чаартыр, септээр, хол-биле кылып турар ажылдарны чиңгедири дээш хемчеглер-ле хөй. Заводта кызыл-булуң, буфет чок, ону тургузары база-ла күзенчиг.

— Бо бүгүнү ажыл-иживисте моон соңгаар кылырын планнап турар бис,—деп, заводтуң директору М. П. Андросов түңнелинде бүзүрелдиг чугаалады.

Х. МОНГУШ.

ТЕМП БЕДИК

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң хову-шөлдеринде часкы иш бо хүннерде кидин түлүк. Ында механизаторлар чер андарар, илииртээр, чемишчидилге тегер, чаштырар ажылдарны түс-түзүнда хуваажып, ангы-ангы звеноларга үстүп алган ажылдап турарлар. Оларның арызында часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг чурум-биле доозар дээш социалистиг чарыш калбарган.

Совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының тараажылары онгу беш чылдың баштайгы айларында тараа культураларын гектар санындан 13, а суггаттыг черден 15 центнер дүжүттү алырын хүлээнгеннер. Салбырда ниитизи-биле тарылга шөлү 800 ажыг га, оон хөй кезии суггаттыг.

Инек-Дашта дөрт трактор 500 га черни андарып, илиирткээн. Ында трактористер Үвек Ондар, Хүрештигбей Моңгуш, Виктор биле Совандин Моңгуш алышкылар чарыштың мурнуу одуруунда чоруп турарлар. Чажыкчылар Көшкен-оол Ондар, Күжүгет Сыын-оол олар хүнде 12 гектар черге тараа чаштырар нормазын 18-20 га кылдыр күүседип келгеннер.

Салбырның ишчилери ажылдың темпизин дүргедедип, эрте чажар культураларны бедик агротехниктиг негелде ёзугаар чорудуп тургаш, ук ажылды май 25-те доозар деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар.

К. ТҮЛҮШ.

ЧУГУЛА ТУДУГ

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң болгаш райкүүскомунуң тускай шиитпирин ёзугаар «Шекпээр» совхозтуң төвү Биче-Тейде ол районнуң культурлуг амыдыралынга эң чугула ужур-дузалыг тудуг эгелээн. Ол дээрге, Шагаан-Арыг биле Кызыл-Мажалыктың арасында радиолуг шугумнуң сөөлгү, алдыгы станциязы турар бажың-дыр. Тудугну план ёзугаар келир чылда эгелээр турган-даа болза, ооң чугулазын бэрымдаалааш, ону бо чылын «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудугжулары нерээ ёзугаар тудар деп хүлээнген.

Станцияның тудуунуң таваан комбинаттың тудугжулары кылып доозупкан. Ынчаарга бо тудугну районга бүгү-улусчу деп чарлаан болгаш тус-тус организацияларга кылыр ажылды хуваaган. Бо бүгү ажылды углап, башкарары-биле СЭКП райкомунуң ийиги секретары А. Кувшинов удурткан тудуг штавын тургускан. Амгы үеде тудугга чедер орукту десиилээн, херим-кажааны бүрүн кылган. Тудугжулар боттарының хуралынга станцияның бажыңының тудуун июнь ай төнчүзүнде доозарын хүлээнгеннер эрестиг ажылдап турарлар.

Онгу беш чылдың баштайгы чылының дөрткү кварталында Барыын-Хемчик районнуң бүгү-ле чурттакчылыг черлеринге телевизорларның ак-көк экраннары кыва бээр. Ынчангаш республиканың барыын талакы девискээрлериниң чону Тываның найысылалы Кызылдың болгаш ырак-узак Москваның дамчыдылгаларын хүн бүру көрүп турар апаар.

(БИСТИҢ КОРР.).

СЭКП-НИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ БЕРЛИНДЕ

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң чалаажы-биле ГСЧП-ниң IX съездизинге киржири-биле, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Сусловка баштаткан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязы майның 17-де Берлинде чеде берген.

Берлин аэропортунга делегацияны ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман, республиканың өске-даа партия удуртукчулары уткуп алган. ССРЭ-ниң ГДР-де элчини П. А. Абрасимов, ГДР-ниң ССРЭ-де элчини Г. Отт олар база уткааннарның арасынга турган.

* * *

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП-ниң IX съездизинге киржири-биле Берлинде чеде берген, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Сусловка баштаткан СЭКП-ниң делегациязы майның 17-де хүнүнүң ийиги чартыында Трептов-паркта Совет дайынчыга — хостакчыга тураскаалга чечектер салган. Боттарының амыдыралын фашизмге удур демиселге берген. Советтер чуртунуң алдарлыг оолдарынга тураскаалга делегацияның кежигүннери минута хире ыыт чок туруп ёзулаан.

Оон соонда делегация Берлинниң Фридрихсфельд районунда мемориалдыг хөөрде немец ажылчын шимчээшкининиң демиселчилеринге тураскаалга чечектер салган.

МООЛ КУЛЬТУРАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Совет Эвилелинге акы-дуңмалыышкы чурттуң культуразының хүннериниң ажыттынарынга холбаштыр Моол Арат Республиканың уран чүүл мастерлериниң концерти ССР Эвилелиниң Улуг театрынга май 17-де «Экии, Москва!» деп байыр чедириишкини-биле байырлалдыг эгелээн.

Найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, Москваның бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары, культураның болгаш эртемниң ажылдакчылары залга чыглып келген. Олар моол өңнүктерге — МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары С. Жалан-Ажавка, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. Цэвэгмидке баштаткан албан ёзузунуң делегациязынга чүректиң хаңызындан байыр чедиргеннер. Ол хүннерниң ажыдыышкынынга эштер П. Н. Демичев, К. Ф. Катушев, М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков олурушкан.

Концерттиң программазы моол улустуң амыдыралының болгаш күш-ажылының дугайында, МАР-ның болгаш ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының мөңге болгаш бузулбас акы-дуңмалыышкы чоруунуң дугайында чайыңналчак чугаа болган.

* * *

Ол-ла хүн Даштыкы литератураның Бүгү-эвилел күрүне библиотеказынга МАР-ның номнарының декадазы ажыттынган.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң салбырларында малчын бүрүзү партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга боттарының үлүг-хуузун киириштирер болгаш совхозтуң экономиказын улам быжыглаар, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш күженииишкинниг ажылдап турарлар. Олар онгу беш чылдың баштайгы чылында чүс баш хойдан 85 хураганны, бир хойга онаапштыр 2,2 кг. дүк алыр деп совхозтуң 4 хойжу бригадаларының алган социалистиг хүлээлгези мындыг.

Ук бригадалар арасында социалистиг чарыш калбарган. Сөөлгү үш чылдың иштинде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Араптан Тыкының удурткан хойжу бригадазы доктаамал бирги черни ап келген. Ук бригада мурнуку чылдарда 100 баш хойга онаапштыр 90 хураган ап келген болза, бо чылын 100-тен чүстү камгалап алган.

«Ак-Туруг» совхозта мурнакчы малчыннар хөй. Оларга Лопсан Кир-оол; Түлүш Маадыр-оол олар хамааржыр. Бо малчыннар 100 баш хойдан 103-103 хураганнарны алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ниитизи-биле совхозтуң малчыннары эрткен кышка хынамчалыг белеткенип, мал чемин четчири-биле белеткээн болгаш кажаа-хораазын баш уузур чылыглап, септеп алганындан мындыг чедиишкиннерни чедип алганнар.

К. КОМБУ.

АЛБАННЫҢ АЯН-ЧОРУУ-БИЛЕ МОСКВАДА КЕЛГЕН

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалааны-биле Мозамбик Улус Республиканың партия-күрүне делегациязы Мозамбиктиң Хосталга фронтузунуң Даргазы, МУР-нуң Президентизи Самора Моизес Машел баштадыр албанның аян-чоруун кылып, май 17-де Москвада келген.

Самолеттуң чадазының чанынга эш Самора Моизес Машелди, делегацияның өске-даа кежигүннерин СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, албанның өске-даа кижилери уткаан.

(СЭТА).

СОВЕТ - МОЗАМБИК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Май 17-де Кремльге совет-мозамбик чугаалажыышкыннар эгелээн.

Чугаалажыышкыннарда киржип турарлар:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков;

Мозамбик таладан — Мозамбиктиң Хосталга фронтузунуң Даргазы, Мозамбик Улус Республиканың Президентизи Самора М. Машел, ФРЕЛИМО ТК-ның болгаш Күүскомунуң кежигүнү, даштыкы херектер министри Ж. А. Чиссано, ФРЕЛИМО-нуң Күүскомунуң кежигүнү, Президент чериниң херектериниң талазы-биле министр Ж. О. Монтейру, ФРЕЛИМО Күүскомунуң кежигүнү, Мозамбиктиң Хосталганың улусчу күштериниң Кол штавының кежигүнү Ж. Велозу, үлетпүр болгаш садыг министри М. Г. Машунгу, транспорт болгаш харылзаа министри Ж. Л. Кабасу.

Чылыг, найыралдыг база бот-боттарын билчириниң байдалдарынга эрткен чугаалажыышкыннар үезинде ийи талалыг совет-мозамбик харылзааларның байдалынга болгаш хөгжүлдезинге хамаарышкан хөй-хөй айтырыгларны чугаалажып көрген. Ийи чурттуң арызында харылзааларның эң чугула айтырыгларынга кады ажылдажылганың өруу-биле улам ыңай буруңгаарлаарынга Мозамбиктиң улузунуң бодунуң хамаарышпас чоруун чаалап алганының соонда ажыттынган аргаларынче онза кичээнгейни салган.

Кайызынга-даа сонуургалдыг делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчулгазы база болган. Африка диптe тургустунган байдалды база чугаалажып көрген.

(СЭТА).

ТУДУГЛАРГА—ХӨЙ ЫЯШ

ШАЛЫПЧЫ ИШ ЭГЕЛЭЭН

Найысылал Кызыл хүн келген тудум-на чаагайжып, каът-каът бажыңнар ооң чаа кварталдарында немежип, дээр шаар бедип үнүп турар. Ону —тудугжуларның кызымак ажылының түңнели деп мактап чугаалажыр бис. Ол шын. Чаагайжыды туттунган бажыңнарже кожуп киргеннерниң өөрүшкүзүн чүге деңнээр!

Тудуг ыяжы. Үстүнде чугаалааныывыс тудуглар ол чокка болдунмас. А ону кайда, канчаар белеткеп турарыл?

Ырбан — каас-чараш бойдус чурумалдыг ыраккы Тожунуң ыяш белеткекчилериниң сууру. Мында шалыпчы иштиң кижилери чурттап, ажылдап турар. Ортумак школа, участок эмнелгези, уруглар сады, көдээ Культура бажыңы, магазиннер, столовая—оларның эргезинде.

— Бистиң суурувустуң чурттакчыларының хөй кезии —ыяш белеткээр пунктунуң ажылчыннары. А оларның саны 200 ажыг. Долгандыр көрүңер даан; кайы хире магалыг черде чурттап, ажылдап турар-дыр бис. Ажылывыс түңнели багай эвес: бараанныг продукция бүдүрериниң тоску беш чылда планныг онаалдаларын 105, тудуг ыяжы белеткээриниин — 106, дилиг материалдары белеткээриниң — 108, тудуг ыяжын Кызылче салдадырын 107 хуу күүсеттивис. А эрткен чылгы планныг онаалдавыстан 3 муң кубометр хөй ыяшты моон салдадып бадырдывыс — деп, алдыы складче бар чорувуста, Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң начальниги Е. Г. Бякин чугаалай-дыр.

Шынап-ла, Бии-Хемниң эриктеринге чоокшулап келиривисте ында чыый салган тудуг ыяштары харын-даа кадыр эриктерге дөмей болду. Ында бо хүннерде 69 муң кубометр ыяш бар. Ол дээрге 140 ажыг катап салдадыр ыяш-тыр.

Эрик дургаар ыяш-ла ыяш. Оларны тускай тракторлар-биле эрикче сөөрткеш, хемче киир иттириптер. Узун хончулуг, сугга недер идиктерлиг, узун ыяштарда тыртваларлыг ажылчыннар оларны чаңгыс черже чыый иткилээш, салдар кылыр. Чоон демир сывырыпдактар-биле оларны быжыг кылдыр тудуштур шараан соонда (Хүт ужарынга адырлы бербези-биле) 480—500 кубометр ыяшты Енисей пароходствозунуң Кызылда райэргелелиниң теплоходтары Бии-Хемни куду бадырар.

Май 14. Ырбаның ыяш белеткээр пунктузундан оңгу беш чылдың баштайгы салын «МБВ—239» теплоход (капитаны Ю. Кавоныхин) алгаш бадырды. А. Ю. Черменевтуң судвозу ону үдеп, хемниң кызыы черлеринге салды ээриинге дузалажыры-биле база чорупту. Ол судно дедир ээп келгеш ийиги салды бадырар. А хем судвозунуң баштайгы тыва капитаны М. Ашак-оолдуң башкарган судвозу ээлчээн манап турда, ооң-биле ужуражып чугаалаштывыс.

— Оңгу беш чылдың баштайгы салдадыышкынынга белеткелди бистиң райэргелелдиң хемчилери эрткен чылдыңдан эрте эгеледи, белеткеливис база эки болган. Суг оруунда таваржыр ыяштар, дазылдар чок. Бир эвес салдарны чогуур үезинде белеткээр-ле болза, бисте чүү боор —Кызылче сөөртүп бадырарынга кезээде белен бис—деп, биске ол чугаалады. Ырбанда келген судноларның капитаннарының чугаазы база-да ындыг болду.

Ак-көк хемнеп ыяш салдадырының шалыпкын ижи ынчаар эгелээн.

СОРУКТУГ КИЖИЛЕР

Ыяшты салдадып бадыраары-биле белеткээри — белен эвес ажылдарның бирээзи. Бодап көрүңер даан: суг эрттирбес идиктерлиг-даа болза хүнзедир суг сүзүп ажылдаар. А тайга ортузунда, хем кыдыында суур болганда биче кадында аязыр, халыыр, удатпаанда эңлере чаашкыннаардаа. Ынчангаш аңаа үргүлчү аяс, чылыг турар деп чугаалаары берге. Ынчалза-даа ажыл-ишчи, сөглээн сөзү ажыл-херек-биле карышпас ырбанчылар республиканың тудугларынга херегээри-биле эки шынарлыг ыяшты кыжын тайгага белеткеп, алдыы складтарже сөөртүр ажылдарны күүседириниң планын ажырган.

— Бодунуң херээниң ёзулуг мастерлери — мурнакчылар бисте хөй. Эрткен чылын Кызылче 75 муң кубометр тудуг ыяжын салдадыр хүлээлгевисти 78.6 муң кубометр кылдыр күүсеттивис. Ол бистиң ажыл-ишчилеривистиң нииті чедиишкини-дир. Оларның чамдыызы бо ажылдап турлар—дээш, Евгений Григорьевич ыяшты салдадырынга белеткеп турганнарже айытты.

— Бистиң бригаданың кежигүннери кыжын тайгага ыяшты кезип белеткээр, хем эриинче сөөртүр, а чайын ол ыяшты Кызылче салдадырынга белеткээр. Шуптувус 6 кижи бис. Планныг онаалдаларывысты ажыр күүседир дээш кызымак ажылдап тур бис— деп, оларның бригадири Н. А. Савоськин чугаалай-дыр.

Николай Александровичиниң бригадазының кежигүннери шынап-ла чай-кызыг чок ажылдаап турлар: чамдыктары сугда ыяштарны чоокшулаткан, өскелери— демир сывырыпдактар-биле шараан, артканнары — ыяштар-биле ону быжыглаан. Бо бригаданың кежигүннери хүнде 120 кубометр тудуг ыяжын салдадыр бадыраары-биле белеткеп турар. Бригадир боду тоску беш чылда 80 муң кубометр ыяш белеткээр хүлээлгезин 98.8 муң кубометр кылдыр күүсеткен.

Ыяшты салдадырынга белеткеп ажылдап турар коммунист А. И. Мельниченконуң төлептиг ижин ырбанчылар мактап чугаалажыр. Анатолий Илларионович ол ажылында ам 12 чыл четкен. Тоску беш чылда алган социалистиг хүлээлгезинден 21.8 муң кубометр ыяшты хөйнү белеткээн. Кызымак ишчини «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаан.

Салдадып бадырары-биле белеткеп дагаан ыяштарны чаңгыс сал кылдыр кожарынга БКМ—130 деп катерниң башкарыкчызы комсомолчу Александр Бабушкинниң киирип турар үлүг-хуузу улуг. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызының хүндүлүг адын аңаа тывысканы таварылга эвес; ажыл-ишчи, кезээде хөглүг, тура-соруккур, кандыг-даа даалганы күүседиринге белен чоруур комсомолчу А. Бабушкинни кады ажылдап турар эш-өөрү ынчангаш хүндүлээр.

Мурнакчы ишчилер: тракторлар Д. Грахов, А. Кухтин, М. Бабушкин, чолаачылар Г. Оконешников, Г. Лапшин болгаш оон-даа өскелерниң кызымак ажылын ырбанчылар мактап чугаалажыр болду.

БУГУ ЧҮҮЛДЕР ЧЕТЧИР БЕ?

— Чок—деп харыы маңаа таарзыр.

Республиканың тудугларынга херегээри-биле салдадып бадырар бо ыяштарны Ырбан суурдан 30 шаа километр ырак тайгада белеткеп турар. Ындыг болганда маңаа четчир санныг техника турар ужурлуг. А ыяшты ак черже сөөртүр ужурлуг ТДТ—40 деп 16 тракторнуң 6-зы артык кезектер чогундан ажылдавайн турар.

БКМ-130 деп 6 катерниң чүгле чаңгызы ажылдап турар, артканнарының септелгезин бо хүннерде дооступ, чамдыктары база-ла оларга таарзыр артык кезектер чогундан үрелик хевээр турар.

— Бо чылгы байдалывыс аажок дүвүренчиг-дир. Тракторларга, катерлерге артык кезектерни эрткен чылдың декабрьда-ла чагыткан бис, амга чедир сураг. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының-даа, одалга үлетпүрүнүң эргелелиниң-даа удуртукчулары бистиң чагыгларывысты шуппең хандырып тур —деп, ыяш белеткээр пунктунуң ажылдакчылары хомудап чугаалаттылар.

Тудуг ыяжы. Республиканың тудугларында ону манап турар. Бир эвес ол үнелиг тудуг материалын херегленкчилерге чогуур үезинде чедирер дизе, Ырбанның ыяш белеткекчилериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, техника-биле оларны дарый хандырары чугула.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» тускай корр.

МБВ-176 теплоходтуң капитаны Марат Агбаанович Ашак-оол.

ЧУРУКТА: сал белеткелчилери: (солагай талазындан) А. Бондарь, Г. Бондарь, Т. Абсаттаров, Н. Бабушкин, П. Павлов (бригадир) олар.

В. МИРЦЕВТИҢ фотолары.

Черниң кежиин четтирер дизе

Тарылга шөлүн болбаазырадыр

Дүжүттү бедидерин көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин химизастап тургаш улуг хемчээлге чедирип ап болур. Чаа беш чылда көдээ ажыл-агыйга 467 миллион тонна азы 1971—1975 чылдарга бодаарга бүдүн чартын катап хөй минералдыг чемишчиделгени бээр. Үнүш камгалалынга херегләэр чүүлдерни бүдүрери көвүдээр.

(«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкыннары» деп СЭКП-ниң XXV съездизинге эш А. Н. Косыгинниң илеткелинден)

Үрезинниң бедик шынарлыын чедип алыр айтырыг көдээ ажыл-агыйда чугула сорулгаларның бирээзи. Ол колдуунда хөрзүннүң үнүш-дүжүттүүнден база хамааржыр. Бир эвес черни шын ажыглаар болзувусса, ол өзер, а ажаалдаавы кошкадыпсывысса ооң үнүш-дүжүткүр чоруу кудулаар.

Тыва АССР-ниң девискээри колдуунда даглыг чер болуп турар. Ооң 82 хуузу тайгазын, арткан 18 хуузу чер ажылынга таарзып болгу дег дески. Ындыг байдалдар тарылга шөлүн камнап, ону кумагалаарын негеп турар.

Республиканың хову-шөлдеринде хөрзүннүң хаттан үрелир чоруу хөй. Ону камгалаар айтырыг бисте ооңжум-даа болза шиитпирлеттинип турар. Хөрзүннү хат үревезин дээш янзы-бүрү аргаларны ажыглап турар. Оон ангыда хөрзүннү плоскорез-биле чарарга, андазынга бодаарга, шыгы хөй артар, хөрзүн шоолуг үрелбес. Хөрзүннүң шыгын чидирбейн тургаш, ону хаттан камгалап ап, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн чедип алыры—бистиң кол сорулгавыс.

Тываның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының кылып чоруткан шинчилелдериниден алгаш көөрге, плоскорез-биле чайын андарган черни, майда андазын-биле чарган черге деңнээрге, дүжүдү бедик болган.

Чайын андарган черни хаттан камгалап болбаазырадыры талазы-биле айтырыг ылангыя хову зоналарының агаар-бойдузундан база кол хамааржыр. Ол чер коллуунда-ла элезинделчек хөрзүннүг. Ындыг хөрзүн чиик болгаш хаттан үрелинчел. Ынчангаш ол ажылды май, июнь айларның кадаашкынныг үелеринде чорутпас болза эки.

Чайын андарар черни май, июнь айларда болбаазырадыр аларганда КПП-2,2 азы КЭП-3, 8 деп культиваторлар-биле кыдыра үлдүрертири чугула. А бок үнүштер үнүп келгенде 8—10 болгаш 10—12 сантиметр ханы үлдүрертир. Шак ынчаар кыдыра үлдүрерткен чер кадаашкынныг үеде хөрзүнге ыжыкты арттырып алырынга улуг идигни бээр.

Хөрзүннү июль—август айларда 18—20 сантиметр кылдыр КПТ-250 деп культиватор-биле үлдүрертирин сүмелеп турар. Шагның ол үелеринде чаашкыннар хөй болгаш агаар шыгы улуг, хат кошкак болур. Ол байдалдар хөрзүннү хандыр үлдүрертсе-даа, черниң шыгын ол айларда чидирбес арганы берип турар. Оон ангыда чайгы чер андарылгазын күскээр орайтадыр чорударга чер ол хевээр хар алдынче кире бээр болгаш чазын хар эрип турда, ооң шык сиңирип алыр байдалы эки болур.

Хөрзүн болбаазырадылгазының бир чугула айтырыы—бок үнүштер-биле демисел. Кандыг-даа тарылга соонда бүгү шөлдү дургаар бок үнүштер хөй үнерин бо-ла көрүп болур. Хөрзүннү болбаазырадып тура, ону тараажылар дазылындан тура тыртып уштукап турар. А дазылдары хандыр кирген бок үнүштер даараазындагы чер андарылгазынга чедир артып каар. Ындыг үеде хову-шөлдү бок үнүштен аштап-арыглаары көнчүг берге.

Чер ажылынга бир бергени таварыштырып турар бок үнүш чүл дээрге, аза бөргү болур. Күскү үеде ол хову-шөлдү дургаар хадып чораш бодунуң үрезини-биле тарылга шөлдерин бокталдырып каап тар, ооң уламындан ол черниң үнүжү үнмес. Аңаа удур демиселде тарылга шөлүн дээскиндир узун сыптыг культуралар олуртуп тургаш, база чорудуп болур. Олар күскү үеде аза бөргүн шөлче эрттирбес.

Хөрзүннү хаттан камгалаарының бир кол аргазы—тарылганы дилиндектей чорудары болур. Ону хаттың кээп болгу дег талазын дургаар кылыры чугула. Хаттың күжүн, хөрзүннүң үүрмээн, чер кырында артып калган өлүг болгаш дириг үнүштерни көрүп тургаш, дилиндектиң дооразын тодарадыр херек. Дөрт чыл дургузунда чорудуп келген шенелделериниң түңнелин ёзугаар алырга, камгалал дилиндектерниң калбаа 150 метр турда кулакталып келген тарааларының өлүрү 21 хуу, 100 метрде —13 хуу болганын көргүскен.

Үстүнде айыттынган сорулгаларны күүседирде агрономнарның, механизаторларның билиин бедидип, бойдустуң ол хайыразын чөп ажыглаары чугула.

В. ГРИГОРЬЕВ,
Дуржулга станциязының улуг эртем ажылдакчызы.

„ШАМБАЛЫГНЫҢ" ИШЧИЛЕРИ

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле оңгу беш чылдың бирги чылының баштайгы кварталында мурнунга салган сорулгазын чедиишкинниг күүсеткен. Олар эрткен айларда күрүнеге 5 тонна эът дужаар планныг тургаш, ону 13 тонна кылдыр күүседип, планын барык 260 хуу күүсеткеннер. Бир эвес ук ажыл-агыйның ишчилери ийиги кварталда шак ынчаар шудургу ажылдаар болза, күрүнеге эът садар планын чартык чылда-ла бүрүнү-биле күүседип болурунуң аргалары бар дээрзин үстүнде саннар бадыткап турар.

Сүт талазы-биле көргүзүг ук совхозта база багай эвес черни ээлээн. Олар 12 тоннаны күрүнеге дужааган. Ниитизи-биле чылда 60 тонна сүт садар планын Улуг октябрьның 59 чыл оюнга уткуштур күүседир деп бедиткен хүлээлгезин шамбалыгжылар күүседип шыдаар дээрзинге илегел улуг.

«Шамбалыгда» хой оолдаашкыны ам адакталган. Төрээн 3559 хойдан ынча хураган алдынган. Чаңгыс-даа баш хораваан, шупту менди доругуп турар. Моңгуш Семис-оол, Моңгуш Алдын-оол, Куулар Кошкар-оол олар болгаш өскелер-даа дээре малчыннарның одуруунда кирип турар.

Совхозтуң тараажыларында база үе бачым. Олар бо айның эгезинден тура чаштырылгаже кирипкен. Ону кыска хүусаада эки шынарлыг доозар дээш «Шамбалыгның» ажыл-ишчилери бүгү күжүн үндүрүп турар.

О. ДОРЖУ.

Өңнүктерниң ужурашканы

ССРЭ-ниң күрүне циргиниң бир бөлүү-биле кады тыва цирктерниң бараалгадып чоруур көргүзүглери хөй янзы, ылангыя дириг амытаннарны чанчыктырып өөреткени көрүксенчиг солун. Ол амытаннарны ам-даа немей туткаш, өөредирин күрүне циргиниң баштаар чери артист Б. Б. Оюнга дааскан турган.

Харыысалгалыг бо чугуланарын ажылды канчаар эгелээрин, ылангыя аң-менниин, баштайгы ээлчегде сарлыктарны кайын алырын Борис Бавын-оолович тывызык бодангаш, өскен төрээн Тывазынче, Бай-Тайгаже баарын шиитпирлеп алган. Аңаа каш чыл бурунгаар ойнап чораш, «Мурнакчы» колхозтуң магалыг чараш өөр кодан сарлыктарын магадаавыш сактып келген.

1974 чылдың чайынында Шуйга баргаш: колхозтуң эмдик сарлыктарындан азы колхозчуларның хуузунда баглап, саап өөреткен чааш сарлыктарындан — бо ийинин кайызындан бызаалар шилип алырын боданыр, чурттуң хоочуннары-биле сүмележир ужурга база таварышкан.

Шагдан бээр малчын, колхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Кужугет Бадакайның сарлыктары чылдың кайы-даа ээлчээнде семис, боткур чаагай болур кижи. Оонуундан алза эки дээрзин колхоз баштаар чери сүмелээн.

Б. Б. Оюн мергежилдиг артист болурундан ангыда, чазык шырайлыг, эвилең бүдүштүг, сөзүнге «харам» кижилерни безин хөөредиптер онзагай чаңныг. Кужугеттерге баргаш үр-даа чугаалашпаан, ажыл-херээн бүдүрген, аяк шайны-даа ишкен.

Дугурушканын ёзугаар, 1974 чылдың декабрьда, бирээзин — сарлык бызаалары тургузарынга белеткээн, ийигизин — оларны орукка чемгерер чүүлдер чудурген 2 автомашиналыг чеде берген. Борис Бавын-оолович-биле кады райкүүскомнуң болгаш колхоз баштаар чериниң төлээлери база барган.

Сөглээн сөс уттундурбас, керткен ыяш балалбас дижири ышкаш, Кужугет Бадакай хүлээнгенде күүседир, чугаалаан харыылаар чаңгыс сөстүг, үнелиг чаңчылдыг кижи. Келген аалчыларын эвилең байдалга өя эки хүлээп алган.

— Тываның оолдары, кыстары күрүнениң цирк бөлүү-биле кады делегейниң бүгү диптерин эргип, сураглыг алдарны болдуруп, ойнап чорда, оларга кым-даа чоргаарланыр —деп чугаалааш, алды айлыг 4 сарлык бызааларын машинага салып берген...

Ажылга чүткүлдүг, амыдыралга үлегерлиг Кужегеттерниң казарган кодан хою мурнуку чылдарда ышкаш, бо чылын база-ла хүр чыл ашкан. Коммунист, дуржулгалыг агитатор Кужугет Бадакай социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен.

Кужугеттерниң өг-бүледе чаагай амыдыралы, оолдарының эки бүдүш байдалы, уругларының билиг дээш үлегерлиг чүткүлү база демдеглексенчиг. Улуг оглу Александр — кадыкшылга школазының башкызы; ортун оглу Григорий — оңгу класты дооскаш, Ак-Довурактың фабрика тулуунда мактадыг ажылдап турар; бичелери 4 кижи — Шуй ортумак школаның эки өөреникчилери.

Бо чылдың март 26-да, өңнүктерниң — Борис Оюн, Кужугет Бадакай оларның база катап ужурашканы улам-на солун болган.

Болчашкан эвес, хенертен чугуртуп келген газик машинадан Борис Бавын-оолович хөглүг үнүп келген. Кадарчы, артист ийилээн ыыт чок, хүлүмзүрүг бүргээн шырайларын улур-дедир көрүнчүп алган турганнар. Оон хол туттунуп мендилешпейн-даа, шуут-ла кусгакташыпканнар.

Үр-даа болбаанда, малчынның бажыңынга «Байның», «Тайганың», «Шуйнуң», «Барлыктың» Тывадан аппарган өске-даа дириг амытаннарның чуруктар делгелгези астынган. Ону көрбүшаан, цирк артистиниң солун чугаазын шуптузун дыңнаарынга малчыннар база четтигип турган.

— Моон аппарганывыс 2 кыс бызааның бирээзин — «Бай», ийигизин — «Тайга», а тодаргайлаарга — Бай-Тайга дээни ол; 2 эр бызааның бирээзин — «Шуй», ийигизин — «Барлык» деп шолалагылаан.

— Ол тыва сарлыкчыгаштарывыс ам метр ажыг бедикти ажыр, дээрбекти өттүр саат чок халыырынга, долгандыр чараш дескиннеринге, чаржып маңнаарынга мастерлер болган. Тыва цирк бөлүү амдыы чылын маңаа кээп ойнаар, ынчаарда «Байның» болгаш «Тайганың», «Шуйнуң» болгаш «Барлыктың» солун номерлерин база көөр силер дээш, Б. Б. Оюн орай кежээ ээп чаныпкан. Кужугетону ийи чыл мурнунда байырлашкан черинге чедир үдеп, ажылынга чедиишкинни күзеп, амыдыралынга аас-кежикти алгап йөрээгеннер.

Ч. ОНДАР.

Каяа-даа үлегерлиг корум-чурум дээш

НИИТИ КҮШ-БИЛЕ

Бистиң амыдыралывыстың материалдыг-даа, угаан-бодалдаа талазы хүн бүрү байлакшып, ооң деңнели улам бедип турар. Ол бүгү болза совет кижи бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазынга чаа утка-шынарны киирип, партия оларны чаа-чаа сорулгаларже сорук киирип турар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери амгы үеде СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш хайнышкынныг күш-ажылда хаара туттунган.

Ындыг болза-даа ол ажыл-ишчилерниң аразында ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, хуу өнчүзүрек, арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр кижилер база бар. Совхозта партком, ында көдээ Совет болгаш хөй-нииті организациялары сөөлгү үеде ындыг кижилерге холбаштыр тускай хемчеглерни ап, чогуур ажылды чорудуп турар. Бо талазы-биле черчерге шыңгыы сайгарылганы кылган. Совхоз девискээри Мая-Чүректе хуузунда малын өстүрүп, ниитиге ажыктыг ажыл кылбас он ажыг өреге бары илерээн. Оларның хөй кезии пенсионерлер. Ындыгларга Ооржак Док, Ооржак Санчыт, Ооржак Майдыр-оол, Ондар Даңзы болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Олар колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының хуузунда мал гудар талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын каржызы-биле үреп, 100-тен 180 баш чедир малдыг боор турганы илерээн.

Ол ышкаш совхозка ажылдап турза-даа, ак сеткилдиг эвес чоруун көргүзүп, хуузунда эрге-ажыын ниитиниң херээнден бедик көөр кижилер база бар. Чижээ, Ооржак Өктек 1975 чылда совхозтуң хураганын кадарып эгелээш, ийи ай четпээнде-ле ажыл-агыйның белеткеп кааны көк сулазынче хуузунда малын салып киирген болгаш ону бодунуң коданынче дажыглап турда, совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүү маңаа хыналданы чорутказ, совхозка чедирген когаралын төледирип база нормадан ажып турар хуузунда артыкшылдыг малын садар дугайында даалганы аңаа берген турда, ону амга чедир ол күүсетпээн.

Ажыл кылбас ийи-чаңгыс кижилер-биле партия, совет болгаш хөй-ниити органнарының чоруткан шудургу ажылының ачызында мурнуунда доктаамал ажылдавайн турган чамдык кижилер ам ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип эгелээн. Чижээ, Ооржак Эртин-оол, Моңгуш Дадар-оол, Зоя Ооржак ам тараа шөлдерин суггарарында эки ажылдап турар. Ол ышкаш совхозтуң Ак-Даш, Бора-Тайга салбырларында ол талазы-биле четпестерин эдер дээш шыңгыы хемчеглерни алгылаан.

Оон ангыда ниитиниң өнчү-херекселин, ылангыя малды оорлап, самчыгдаар, төтчеглекчилер совхозтуң экономиказынга база-ла улуг когаралды чедиргилээр боор-дур. Чижээ, Бора-Тайга салбырында Моңгуш Баазаң 10 ажыг баш малды, Ондар Белек-Байыр 39 инекти, Сарыглар Солун-оол 112 хойну, Алдан-Маадыр салбырында Моңгуш Базытпаа 100 ажыг баш өшкүнү, Моңгуш Содпам 120 хойну, Иргит Намчыл 72 баш иртти төтчеглеп самчыгдааны улусчу контрольдуң кол бөлүү илереткеш, шыңгыы хемчеглерни алырының айтырыгларын үстүкү органнарның мурнунга тургускан.

Бистиң совхозувус аныяк болза-даа, өске ажыл-агыйлар-биле бир дөмей, экономиказы быжыгып, ажыл-ишчилерниң чаагай байдалы чыл келген тудум улам экижип турар. Ынчалзажок мында кижиниң сагыш-сеткилин дүвүредип чоруур хөлегелиг талалар база бар. Ол дээрге чамдык кижилерниң арага-дарыже хандыгып, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп, даандырган ажылга харысалганы кошкадып турар фактыларның бар боор турары-дыр.

Оларның аразында ийи чаңгыс коммунистер безин киргилей бээри хараадачыг-дыр. Чамдык чижектерни көрээл. Совхоз төвүнде партия эге организациязының секретары Сагды Бүрбү корум-чурум үреп турар кижилер-биле шыңгыы демисел чорудар туржук, боду арага-дарыга хандыгып, ажылынга харысалга чокталып, аңаа хамаарышкан шүгүмчүлелден чогуур түңнел кылбаан. Ынчангаш ону коммунистерниң хуралынга шыңгыы чугаалашкаш, партия эге организациязының секретарының хүлээлгезинден хостаан, партийже шыңгыы хемчегни хүлээткен. Ол ышкаш бистиң совхозтуң партия эге организацияларында бактаап турар коммунистер Доңгак Деге, Ондар Кадыр-оол, Данил Каваа оларны партия хуралынга шүгүмчүлеп, боттарының четпестерин эттинип алырының талазы-биле шыңгыы даалгаларны бергилээн.

Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, маңгысталчак амыдыралдыг болгаш хуу өнчүзүрек, а ол ышкаш арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр кижилер-биле демиселди нииті күш-биле чорудар болза, ол черле ажыктыг талазын бээр деп бодаар мен. Ындыг таарымча чок, четпес талаларның факт-барымдаа бүрүзүнүң чаңгызын-даа аңаа эрттирбейн, коммунистерниң-даа, ажылчы чоннарның-даа хуралдарында шыңгыы сайгарып, корум-чурум үрекчилериниң тус-тузу-биле тускай ажылды чорудары чугула. Ооң-биле кады бо ажылды, ылаңгыя коллектив бүрүзүнге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын оларда хөй-нииті организациялары бүдүрүлгениң, азы совхозтуң директору, колхоз даргалары, салбыр эргелекчилери тускай эртемниглер, бригадирлер, албан организация черлериниң удуртукчулары база шуут харыылаан турар болза эки.

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозта партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нииті организациялары корум-чурум үрекчилери-биле демиселди күштелдирип эгелээн, соонда ол хемчеглер ажыктыг талазын көргүзүп эгелээн.

М-Н. САРЫГЛАР.
«Алдан-Маадыр» совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы.

КОЛЛЕКТИВТИ БАШКАРБЫШААН...

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, автоматтыг шугумнарның Костромада заводунуң партия организациязы продукцияның бедик шынары, бүдүрүлгениң орулгалыын бедидери дээш социалистиг чарышты баштаан. Оңгу беш чылдың баштайгы чылында чаа күчүлерни кииргениниң түңнелинде автоматтыг шугумнарны бүдүрүп үндүрерин эрткен чылга деңнээрге ийи катап улгаттырар деп станок тудугжулары хүлээнгеннер. Ол чорук херегленкчи заводтарга 700 хире станок ажылчыннарын хостаар арганы бээр.

Чарышты заводтуң дээре коммунистери баштаан. Олар, чижээлээрге, күш-ажылчы маргылдааның чаа хевирлериниң эгелекчилери болган. Продукцияның бедик шынарын бот-боттарынга магадылаары дээш дараалашкак бригадаларның болгаш участоктарның чарыжын цехтерде организастаан. «Аныяктарның эң эки дагдынныкчызы», «Шынарның шылгараңгайы» деп атты алыр дээш, боду тускай демдектиг ажылдаар эрге дээш демисел калбарган. Заводтуң партия организациязы чаа чүүлдерни идепкейлиг-биле деткип, завод марказының алдарын камгалаары дээш демиселче коллективтиң энергиязын болгаш тура соруун баштап турар.

ЧУРУКТА: чылдда цегинде.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АДАШКЫЛАР

Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» колхозтуң сураглыг хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, коммунист Донгак Мазыкыевич Биче-оол эрткен чылын 310 баш төрүүр хойну оглу Мочак-оолга хүлээдип берген. Аныяк малчын ындыг бүзүрелди дораан чедип албаан. Ол хөй-хөй чыл дургузунда адазының дузалакчы кадарчызы болуп келген. Ооң дуржулгазын шиңгээдип ап, малчынның чымыштыг ижинге хандыкшаан.

Донгак Мазыкыевичиниң идегелин оглу шыдаан. Ол бо чылын чүс баш хойдан 90 хураган алыр планын ажыр күүседип, 96 башты алгаш, бригадада социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) Малчын Д. М. Биче-оол; адаанда — «Малчын» колхозта партком секретары О. Шивит-оол (солагай талазында) аныяк малчын М. Биче-оол-биле чугаалажып турары.

Сөзү, фотозу В. СЕМЕНКОВИЧИНИИ.

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын пропагандалаар ажылга бистиң «Коммунизмче орук» колхозтуң кодээ интеллигенциязы—башкылар, эмчилер, культура ажылдакчылары болгаш кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери идепкейлиг киржип турар.

Идеологтуг ажылды багай эвес тургусканы чамдык ажыл-агыйжы чедиишкиннерни чедип алырынга улуг салдарлыг болган. Чижээ, колхоз эрткен беш чылда элээн эки көргүзүглерни чедип ап, эът, сүт, дүк бүдүрериниң болгаш садарының планнарын чедиишкинниг боттандырган. Мал бажын өстүрериниң чүзүн аайы-биле күүседип, чуртталга болгаш капитал тудугларының планнарын ажыр күүсеткен.

Политиктиг болгаш эртем-техниктиг билиглерни нептередирде, кижилерниң культуразын бедидип, угаан-медерелин байыдарынга күчүлүг чепсек болза лекция пропагандазы болур. Партия эге организациязында 26 лектор, 10 политинформатор, 25 агитатор доктаамал ажылдап турар. Олар эрткен чылын 190 ажыг лекцияны фермага, хойжу бригадаларга, албан организация черлеринге номчааннар. Номчуттунган лекцияларның идей-политиктиг деңнели багай эвес болуп, тема аайы-биле байлакшааны дыңнакчыларны өөртүп турар. Ылаңгыя делегей байдалының дугайында, экономика, культура, эртем-техника болгаш коммунистиг кижизидилге айтырыгларының талазы-биле лекциялар көскүзү-биле ковудеп турар. Ол ышкаш сөөлгү үеде партияның XXV съездизиниң материалдарынга холбашкан лекциялар хөйү-биле номчуттунган. Лекция номчуурунга Нарын ортумак школазының башкылары В. Салчак, Б. Сенгин, эмнелге ажылдакчызы Н. Нурзат, колхозтуң зоотехниги Б. Кунгаа болгаш оон-даа өскелер онза идепкейлиглер. Съезд материалдарын чонга бүгү талалыг тайылбырлап өөредиринге үстүнде лекторлар боттарының улуг үлүг-хуузун киирип турарлар.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле—фермада, хойжу бригадаларда, хову турлаанда кызыл-булуңнарны дерип, суурда алды агитквартираны дамчыштыр масса-политиктиг ажылды улам күштелдирген бис. Ылаңгыя колхозтуң кодээ Культура бажыңынга, агитквартираларга дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылга кежээлерин, темалыг кежээлерни, номчулга конференцияларын организастап эрттирип турары чоннуң улуг сонуургалын болдуруп турар. Ол ышкаш шериг назыны четкен оолдарны Совет Армияның хүрээлеңинче байырлыг байдалга үдээри бисте эки чаңчыл апарган.

Көскү агитацияны ажыл-агыйжы сорулгалар-биле сырый холбаары—партия организацияларының чугула херээ. Ынчангаш колхозта партбюро бо ажылче доктаамал кичээнгейни салып келген. Ооң түңнелинде көскү агитация клубта, кызыл-булуңнарда багай эвес дериттинген, стендилерни, лозуңнарны плакаттарны, социалистиг чарыштың негелделерин, түңнелдерин бижээн көргүзүг самбыраларын аскылаан. Чараштыр бижип, көскү черлерде аскылаан плакаттар, лозуңнар ажылчы чонну чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже хей-аът киирип, планныг даалгаларны күүседиринге көскү идигни берип турар. Ылаңгыя ажыл-ишчи коллективтер аразында социалистиг чарыштың байдалын, кымнар мурнап азы хожудап турарын көргүзүг самбыраларындан тодазы-биле көрүп, билип ап болур.

Бо бүгү-биле чергелештир, бистиң ажылывыста чамдык четпейн турар чүүлдер база бар. Хана парлалгазы, ылаңгыя шоодуглуг хана солуннар чогуур үезинде үнүп турзадаа, оларның шынары болгаш дээштиг ам-даа чавыс деңнелде. Күш-ажылчы алдар тугун тургускан болза-даа, ону социалистиг чарыштың тиилекчилеринге ой-шаанда турасвадып кодүрбейн келген. Сөөлгү чылдарда тускай агитпункт чок болганындан чоп ортузунга политмассалыг ажыл чорударынга клубтан, агитквартиралардан өске чер чок боол турар.

Үстүнде четпестерни чайладыр сорулга-биле хемчеглерни дарый ап чорударын үе негеп келген. Ынчангаш кичээнгейивисти ыңаар база углаар бис.

Б. САН-ХӨӨ,
партбюро секретарының оралакчызы.
Эрзин район.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧУГУЛА БОЛУУШКУН

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың найысылалы—Берлин байырлал ёзузу-биле каас-шиник кылдыр шиметтинген. Бажыңнарның кудумчуже талазын республиканың күрүне туктары-биле, байыр чедирген лозуңнар-биле каастаан. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының IX съездизи майның 18-те ында ажылдап эгелээн.

Коммунистерниң дээди чыыжының делегаттары ГСЧП ТК-ның отчет илеткелин дыңнаар болгаш чугаалажыр, чоокку беш чылда ГДР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң перспективаларын төлевилээр, партияның удуртур органнарын соңгуур. Съездиниң хүн чурумунда ГСЧП-ниң чаа программазын болгаш чаа уставын чугаалажып көөрү болгаш хүлээп алыры кирип турары ол съездиниң онза ужур-дузалыының дугайын айтып турар.

Республиканың бүгү-ле округтарындан найысылалда делегаттар—социалистиг немец күрүнениң коммунистериниң барык-ла ийи миллион кижилиг отрядының эң эки төлээлекчилери четкилеп келген. Хөй-хөй акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегациялары съездиде аалчылар болуп киржип турар.

Съездиге бүгү белеткел улуг сорук кириишкин-биле, боттарының күштеринге быжыг бүзүрел-биле болгаш Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарының туруп көрбээн энтузиазмы-биле сиңникен. Съезд мурнунда эң чугула документилерни бүгү улустуң чугаалажып көргениниң түңнелдери ол дугайын тодаргай чугаалап турар. Ол документилерни парлап үндүрген соонда эрткен дөрт айның дургузунда ГСЧП Төп Комитединиң адынга бүдүрүлге коллективтеринден болгаш тус-тус хамаатылардан миллион ажыг чагаалар келгенин чугаалаарга-ла четчир. Ол чагаалар—партияның болгаш улустуң бузулбас чаңгыс эвилелин, социалистиг демократияның идеалдарының ГДР-де тиилээниниң дириг херечизидир.

ГДР-ниң бүгү чону съездиниң ажылын канчаар-даа аажок улуг сонуургал-биле хайгаарап турар. Ол черле билдингир, чүге дээрге чоокку беш чылда республиканың бүгү ниитилел хөгжүлдезиниң кол шугумун ол съезд тодаргайлаар ужурлуг болгай.

ГСЧП-ниң IX съездизинге республика канчаар-даа аажок улуг социал-экономиктиг чедиишкиннерлиг келген: беш чыл планының кол-кол онаалдалары чедиишкинниг ажыр күүсеттинген. ГДР бүгү талазы-биле сайзыраңгай социалистиг күрүне болу берген. Ооң экономиктиг чедиишкиннери Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найырал-биле база кады ажылдажылга-биле үзүктел чок холбаалыг. Ынчангаш Берлинниң, Магдебургтуң, Ростоктуң ажылчыннарының күш-ажылчы тиилелгелери дээш социалистиг экономика интеграциязының талазы-биле Москваның, Варшаваның, Прагаңың азы Софияның ажылчыннары база-ла бир демей чергези-биле чоргаарлап турар.

Барык чүктүң чурттарында кризистиг болуушкуннар-биле чергелештир, ГДР-ниң экономиктиг чедиишкиннери онза тодазы-биле каракка көстүп турар. ГДР-ге беш чыл дургузунда үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 37 хуу улгаткан. Ону колдуунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш чаа мурнакчы технологияны шиңгээдип алырының күсели-биле чедип алган. Чурттуң үлетпүр бүдүрүлгелеринге ол чылдарның дургузунда кылыгларның 12 муң ажыг чаа хевирлерин бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Улус ажыл-агыйын интенсификастаан чорук улуг социал-политиктиг хемчеглерниң бүдүн комплексизин боттандырарының аргазын берген. Чүс-чүс муң ажылчы чоннарга шөлээниң үргүлчүлелдиин узаткан, ажыл төлевирин бедиткен, беш чыл дургузунда чуртталга тудуушкуну кедергей улуг хемчээлдиг-биле калбарган. Бо чылдың чүгле баштайгы дөрт айларының дургузунда ГДР-ниң 140 муң хамаатылары боттарының чуртталга байдалдарын экижиткен, а беш чыл дургузунда шупту 600 муң ажыг чаа квартираларны туткан.

Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга чоокку беш чылда улам-на улуг сорулгаларны төлевилээн. ГДР-ниң улус ажы-агыйын хөгжүдериниң талазы-биле директиваларның төлевилелинде онзалап демдеглеп турары-биле алырга, чурттуң национал орулгазы 1980 чылда 27—30 хуу өзер, а үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли—34—36 хуу өзер. Чаа беш чылдың кол сорулгаларының бирээзи болза ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг база культурлуг деңнелин дыка бедидери болур.

ГСЧП марксизм-ленинизмниң база пролетарлыг интернационализмниң үндезиннеринде быжыы-биле туруп, СЭКП-биле болгаш акы-дуңма өске-даа партиялар-биле чаңгыс одуругда кады чорул турарының ачызы-биле республика ындыг улуг чедиишкиннерни чедип алыр аргалыг болган.

АТ САЛГАН

РИМ. (СЭТА). Оренбург—ССРЭ-ниң барыын кызыгаары дээр газ дамчыдылгазының газ эрттирер компрессорлуг беш станциязынга херегээр дериишкиннерни чорудуп бээри-биле Бүгү-эвилелдиң «Машиноимпорт» каттыжыышкыны биле итали фирма «Нуово Пиньонениң» аразынга контрактыга анаа ат салган.

Чаа контракт болза «Машиноимпорт» биле «Нуово Пиньонениң» кирип турары күрүнениң ЭНИ каттыжыышкынының аразынга амга чедир чарып келген дугуржулгаларның эң-не улуу, болуп турар ССРЭ биле Италияның аразынга садыг-экономика талазы-биле кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырынга идиг бээр деп кады кылган совет-итали декларацияда айыттынган чүүлдерниң херек кырында тодаргай боттанышкыны кылдыр ол контрактыны талалар ынчаар көрүп турарын ат салышкынының үезинде онзалап демдеглээн. Ук контрактыга ат салган чорук—ниити Европаның Хельсинкиге чөвүлел хуралынга чедип алдынган дугуржулгаларны херек кырынга боттандырарының эки үлегерчизээ болур дээрин талалар барымдаалап көрген.

А. Куньялдың медеглели

ЛИССАБОН. (СЭТА). Чөөн үзелдиг күштерниң чаңгыс эви дээш демиселдиң чорупп турар үезинде Португалияның Коммунистиг партиязы бодунуң аңгы талазы-биле туруштарындан чайлаарындан шиитпирлиг-биле ойталаанының дугайын ПКП-ниң Чиңгине секретары А. Куньял Латин Американың улустарының демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Лиссабонга болган митингизинге чүве чугаалааш, медеглээн. Португалияда коммунистер-биле эвилелди тургузарының оруунда кол моондак болза, коммунистерниң Совет Эвилели-биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле, акы-дуңмалыышкы коммунистиг партиялар-биле найыралдыг харылзаалары болур деп бадыткап турарларны ол шыгыы шүгүмчүлээн. Империализм ажылчы чоннарны Совет Эвилелинге — социализмниң чөленгиижинге удур тургузарын оралдажып, демиселгелиг күштерниң хүрээлеңинге сандараашкынны болдурарынче чүткүп турар деп, А. Куньял чугаалаан. Португал коммунистер империализмниң, реакцияның талазындан күткүүшкүнге алыспас болгаш Совет Эвилели-биле, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар-биле, хосталга дээш демисежип турар улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарлар деп, ол демдеглээн.

Барыын үзелдиг буржуаа ажылдакчыларының макталын чедип алыр дээш, антисовет пропагандага киржиринге чөпшээрежиптер чаңгыс-даа коммунист Португалияда чок деп, А. Куньял медеглээн.

Чуртта болур деп турар президент соңгулдаларынга белеткелдерге доктаагаш, президентиниң эрге-дужаалынга чогум кымның кандидатуразын деткииириниң дугайында коммунистерниң туружунун дугайын каш хонук эрткенде дыңнадыр деп, ПКП-ниң Чиңгине секретары чугаалаан. Кандыг кандидатты Компартияның деткиири демократтыг чорудулганың хөгжүүрүнге болгаш быжыгларынга дузалаар ужурлуг деп, ол онзалап демдеглээн. Антикоммунистиг «ыдыктыг эвилел» дижир чүвени тургузарынга шаптыктаары, революстуг чаалап алыышкыннарны долгандыр ажылчы аңгыны болгаш бүгү ажылчы чоннарны сырый каттыштырары, улустуң болгаш чепсектиг күштерниң эвилелин быжыглаары база чаа конституцияны камгалаар херекке шериг кижилерниң чаңгыс эвин быжыглаары, а ол ышкаш парламент соңгулдаларынга улустуң илереткен тура-соруун чөөн үзелдиг хөйнүң кезиин тургузар арга-биле амыдыралга боттандырары эргежок чугула деп, А. Куньял уламчылаан.

БАЙДАЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Эрткен воскресеньеде Ливанда байдал улам чидигленген. Тулчуушкуннар Ливан найысылалга, ооң кыдыгларынга болгаш бүгү чуртка болгулаан. «Ан-Нахар» солуннуң бижээни-биле алырга, муң хире снарядтар май 16-да Бейрутка чазылган. Снарядтарның бирээзи «Сальва» деп кинотеатрга дегген, ооң түңнелинде 150 хире кижи өлүрткен болгаш балыгланган. Найысылалда турар палестин Сабра болгаш Шатила деп лагерьлерни артиллерия-биле боолааның түңнелинде 100 хире кижи өлүрткен болгаш балыгланган. Чидиг тулчуушкуннарны болгаш артиллерия боолаашкынын манап, май 16-да ливан найысылал ээн чүве дег апарган — кудумчуларга машиналар-даа, чадаг кижилер-даа чок болган.

«Араб Ливан армиязының» командылалы май 16-да радио болгаш телевидение дамчыштыр Бейруттуң чурттакчыларынга кудумчуларже үнмезинче болгаш дүне када бомбадан хоругдаар черлерге чаштынарынче кыйгырган. Май 17-ниң бүгү солуннары май 16-да хоорайның чөөн болгаш барыын кезектериниң аразында кызыгаарга ливан солуннарның эң улугларының бирээзи «Орьян-Жур» солуннуң кол редакторү Э. Сааб өлүрткен деп медеглээннер. Артиллерия боолаашкынының түңнелинде Францияның болгаш Швейцарияның элчин черлери бустуушкунга таварышкан.

Эң-не каржы-дошкун тулчуушкуннар барыын үзелдиг христиан күштерниң контрольдап турары районнарже национал-патриотчу күштерниң чоокшулап бар чыдары даглыг Ливанга болгулаан.

Өөредилгеге акшаландырыышкынны кызырганынга болгаш хоорайның чамдык школаларын хагганынга удур хей-ниитиниң хөделиишкиннери Нью-Йоркта үргүлчүлевишаан.

Бо чылын Нью-Йорктуң 37 школаларынга сөөлгү коңганы кагар.

ЧУРУКТА: «Бистиң уругларывыс кайнаар баарыл?»—удурланыышкын чыскаалының киржикчилери ада-иениң кол айтырыы ындыг.

(СЭТА-ның фотохроиниказы).

Мозамбиктиң партия-күрүне делегациязының ССРЭ-де келгенинге хамаарыштыр

МОЗАМБИК: чаа амыдыралдың эртени

Ол анаа-ла хүннээректиг, ынчалза-даа күскү сериин хүн—чыл безин четпээн аныяк республиканың амыдыралынга ол чүү болуп артар ирги?

СЭТА-ның Мапутуда корреспондент пунктузунуң соңгаларының чаны-биле президент Самора Машелдиң машиназы хүндүткел эскортунга үдедип алган маңнап эрткен. Мозамбиктиң Хосталга фронтузунуң ФРЕЛИМО-нуң чартия школазынга өөредилге чылы доозулганынга холбаштыр ооң чугаазын каш-ла минута эрткен соонда радиога дамчыткан. Эрге-чагырганың черчер органнарынга удуртур ажылга ол доозукчуларга чедиишкиннерни күзевишаан, «силерге эң-не хүндүлүг—чонга бараан болур ажыл онаашкан-дыр» деп, президент чугаалаан.

Он бир шак чоокшулап чорда Информация министерствозундан телефонпап келген: Газа можуда Лимпопо хемниң суу-биле суггартыпын чыдар черде тургустунган мурнакчы кооперативтиң найысылалда келген төлээлекчилери-биле ужуражыышкынче чалады. Кедээге коллективизацияже партияның угланыышкынының боттарының районунда амыдыралда канчаар боттандырып турарының дугайын ФРЕЛИМО-нуң ийи активчизи чугаалады. Мурнунда натуралдыг ажыл-агыйы-биле чурттап чораан 400 ажыг тараачыннар кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин башкарарының амгы үеде аргаларын шиңгээдип алган. Чаңгыс аай төлевилел ёзугаар олар школалыг, кадыкшылга пунктулуг, клубтуг суурну тудуп алганнар. «Португал чер байы кижиниң чоруткаанының соонда артып калган улуг ферманы бистиң коллективтиг ажыл-агыйывыска калып алырын бодап турар бис—деп, активчилерниң бирээзи чугаалады. Ынчан амгызынга бодаарга, 2-3 катап хөй продукцияны ап шыдаар бис. Тус чериниң байлары ол ферманы боттарынга алырын күзээннер, ынчалза-даа кооператорлар Газага хуу ажылдыг кижилер турбас ужурлуг деп шиитпирлээн. ФРЕЛИМО бүгү черни национализастаан болгаш ону чоннуң өнчүзү кылдыр чарлаан болганда, черни коллективтиг сайзырады ажылдап ажыглаар апаар».

Дүштеки чем соонда—«Монтепионуң» удуртукчулары-биле ужуражыышкын. Ол дээрге күрүне компаниязы-дыр, марттың эгезинде чазактың национализастааны бүгү хуу бажыңнар ооң эргезинде кирген. Мозамбикке португал кижилериниң чамдыктары 20—30 улуг бажыңнарлыг турган. Ам өг-бүлениң кежигүннериниң санынга дүүштүр чүгле чаңгыс бажыңныг болуруп чөпшээрээн. Арткан бүгү шөлдү хеласка хавырып алыр болгаш бажыңы чок кижилерге тыпсып бээр.

Колониалдыг чылдарда Мозамбик найысылалга амыдырал расачы хоойлуларга чагыртып турган—деп, «Монтепионуң» директорларының бирээзи Р. Сантуш меңээ чугаалады. «Бетоң хоорайның» кеас-коя, бедик, озалааш улуг бажыңнарынга чүгле европейжилер чурттап турган. «Кулузун хоорай» база турган, ында кулузундан кылган казанактарга африкан кижилер сыымарлаштыр чурттап турган. Хуу бажыңнарны национализастаанының болгаш ооң соонда аренда төлевирин дыка кызырганының соонда «Бетон хоорай» тус чериниң чонунга ажыттына берген. Мурнунда африкан кижи чүгле айбычы кылдыр көстүп келир кварталдарже ийи ай дургузунда 10 муң ажыг африкан өг-бүлелер көжүп кирген. Шаанлакы бажыңнар ээлериниң талазындан будулуушкуннар турбаан болза, оон-даа хөй өг-бүле көжүп кирип болур турган ийик. Чүнү чугаалап турарымны барып көрээлинер.

Машинага олурупташ, Паланаже чоруптувус. Ол мурнунда Мапутунуң эң-не аристократтыг районц турган. Ында ёзулуг-ла дерзии үрегдээшкиннер кижиге көстүп чыдар: үрелген азы өрттенген бажыңнар, хоорулган эжиктер, бузулган хаалалар, соңгалар. Боттарының бажыңнарын хөй-хөй «аристократтар» ынчалдыр арттырган.

«Монтепиодан» орайтады ээп келдим. «Аристократтыг» бажыңнарның чанында чоруур дээш португалдар эт-севин контейнерлерде чудуруп турарлар. Ийи чыл мурнунда олар Мозамбикке 300 муң чытам турганнар, а чамдык үе эрткен соонда олар 15 муң кижи болуп артып калырлар. Республиканың баштайгы күрүне кинотеатры—«Скалаңың» чарлалдарының оттары чайнап тур — ол хүн М. Плисецкаяның киржилгези-биле совет фильмни көргүзүп турган. Контрреволюстуг идегеттерниң мырыңай чоокта чаа эжелеп алырын күзеп турганы радиостанциязының чоогунда кварталдарның кудумчуларында ФРЕЛИМО-нуң таныылдары эрткен кижилерниң документилерин хынап турарлар.

Чогум-на харын олче чорупкан мен.

— Бөгүн чаа чүү болду?— деп, радио директорунуң оралакчызы эш А. Бетанкурдан айтырдым.

Стол кырында оваалаттынган саазыннарны көрбүшаан, сөөлгү дыңнадыгларны ол менче сунду. Португал специалистерниң ээп каапкаш барганы бүдүрүлгени эргелеп башкарарын бодунуң холунга алган ажылчын комитет Бейреде пес-таавы фабриказында тургустунган. Накала-Портонуң докерлери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүдүн чартык катап улгаттырарын хүлээнген. Родезия-биле кызыгаарга чепсектиг мөөрейлежиишкин болган, ону расистер күткүп үндүрген. Ырак соңгу талада Кабуделгаду можуда бижик билбес чорукту узуткаарының курстарынга 120 муң ажыг кижи бижикти өөренип алган...

Португал колониалдыг тергииделдиң 400 чылының соонда республиканың чаа амыдыралының бир эртени ындыг болган. Бөгүнгү Мозамбиктиң тодаргай чижектери ындыгдыр, ооң кол чүүлү болза, күрүне болгаш ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээринче улус массаларны хандыкшыдары болуп турарын демдеглезе чогуур.

А ол сорулгалар чиик эвес. Делегейниң эң ядыы колониалдыг күрүнези Португалия Мозамбикке улуг капитал салыышкын салып кирер шинек чок турган, ооң аажок хөй бойдус байлактарын шиңгээтпээн, харын чүгле бодунуң колониязының географтыг байдалын молчүүрүнге ойлежип турган. Португал колонизаторлар расисчи эрге-чагыргалар-биле сырый кады ажылдажып, Мозамбикти «Ак мурнуу чүкке» улам быжыг доңнаштырарын күзеп турган. Ол сорулга-биле Замбези хемге Кабора-Бассаның делегейде күчү талазы-биле дөрткү аажок улуг гидроэлектростанциязының тудуун эгелээн. Кабора-Бассаның электроэнергиязын колонизаторлар Мурнуу-Африка Республиказже болгаш Родезияже экспорттаарын, а бүдүн чартык миллион гектар суггарган черлерже ак кештиг фермерлерни чурттадырын күзеп турган.

Ам шупту чүве бир янзы болур. Улуг күражыл-агыйлар болгаш кооперативтер чаа черлерниң ээлери болу бээр, оларда хөвең, сизаль, джут, чигир свёклазы болгаш цитрустар плантацияларын тургузуп турар. Тете можуда Кабора-Бассаның эң байлак минералдыг курлавырларын шиңгээдип алырының планнарын база ажылдап кылып турар. Хөмүр-даштың, демир рудаларының, марганецтиң, хромнуң, бокситтерниң, чес-холаның, никельдиң, уранның, алдынның, алмазтарның байлак черлерин ында ажыткан, ол байлактарга үндезилээш ааа национал үлетпүрнү тургузар.

Бойдус байлактарын шиңгээдип алырының, кедээ ажыл-агыйны кедүрериниң, национал үлетпүрнүң үндезиннерин тургузарының херээнге Мозамбик найыралчы чурттарның, бирги ээлчегде социалистиг чурттарның дузазынга улуг идегел салып турар, ол чурттарны Самора Машел «Мозамбиктиң чайгаар бүткен эвилелчилери» деп адаан.

Мооң ужурунда президент С. Машелдиң Совет Эвилелинге албаның найыралчы аян-чоруун кылып чедип келгени ында чугула ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Бистиң ийи чурттарывыстың аразында кайы-даа талага ажыктыг каш-даа дугуржулгалар кылдынган. Совет Эвилелинде болгаш Мозамбикте, СЭКП-де болгаш ФРЕЛИМО-да чаагай харылзааларның чаңчылдары тургустунган. Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисел үезинде бистиң чуртувустуң мозамбик патриоттарга шиитпирлиг дузаны болгаш деткимчени чедирип турганы чылдарда ол харылзаалар шылгалдаларны эрткен. Ынчангаш ФРЕЛИМО-нуң даргазы болгаш Мозамбик Улус Республиканың президентизи С. Машелдиң амгы аян-чоруу ол найыралчы харылзааларны быжыглаарынга болгаш калбартырынга идиг бээр дээрзинге ында бүзүреп турар.

Сергей КУЛИК.
(СЭТА-ның корр.).
МАПУТУ.

Бөгүн—Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнген хүнү

«КОММУНИСТЕРДЕН ҮЛЕГЕР АП ТУР БИС»

Кызылдың № 15 школазында пионер дружиназы хоорайда эң улугларның бирээзи. Дружинада 18 отряд бар. Ында барык алды чүс чыгы уруглар кирип турар. «Коммунистерден үлегер ап тур бис» деп марштың маршруттарын ёзугаар хөй ажылдарны чоруткан. Күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгаларны, солун темалыг чыыштар хөй эрткен. Партияның XXV съездизиниң делегады Августа Ивановна Ельшова-биле ужуражылганы уругларга уттундурбас.

БАМ-ны тударынга уруглар боттарының үлүүн киирип турар. Бистиң дружина хөй демир кескиндизин болгаш макулатураны чыттан. Улуг уруглар бичиилеринге дузалап турар. Дружина Виталий Бонивурнуң адын эдилээн. Маңаа хамаарыштыр чыл бүрү солун чыыштарны эрттирип турар бис. Бүгү-ле ажыл-херектерге дружина чөвүлели улуг рольду ойнап турар. Кандыг-даа хемчеглерге горн болгаш барабан чокка үнмес кылдыр доктааткан. Горнистер болгаш барабанчылар отряды тускай форма хептиг. Уруглар аңаа ынак болгаш оларны корум-чурумнуг болурунче мобилизастап турар.

Пионер организациязының төрүттүнген хүнүн бистиң школа эки уткуп турар. Өөредилге чылын чедиишкинниг доозары—бистиң кол сорулгавыс.

А. БРОСИМОВА,
Кызылдың № 15 школазында кижизидилге ажылының талазы-биле өөредилге эргелекчизи.

ЧУРУКТАРДА: № 15 школаның 3 «а» клазының пионерлери. Адаанда чурукта—Кызылдың Зоя Космодемьянская аттыг № 2 школазының бөлүк пионерлери.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

АНЫЯК ЛЕНИНЧИЛЕР МАРШТА

Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязында 25 миллион аныяк ленинчи кирип турар. Найырал, эш ёзузу, коллективтиг чорук дээш коммунизм тургузукчузунуң онзагай мөзү-шынарлары пионер отрядтарынга үндезилеттинип кижизиттинип турар. Амгы пионерлер дээрге революцияны тиилээн, бистиң чуртувустуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун хан төгүүшкүннүг тулчуушкуннарга чаалап алганнарның, бөгүн коммунизм тургузуп турарларның салгакчылары-дыр. Пионерия хоочуннарның маадырлыг чоруктарынга чоргаарланыр. Кызыл исчилерниң муң-муң отрядтары адаларының оруктары-биле чөрүп, совет улустуң кайгамчык чаңчылдарын өөренип көрүп турар.

КОЛ АЖЫЛЫВЫС — ӨӨРЕДИЛГЕ

СЭКП-нин XXV съездизинге тураскаалкан «Коммунистерден үлегер алыр бис» деп бүгү-эвилел марыжында 450 муң аныяк москвачылар киржип турар. Инициативчи, чогаадыкчы туруштуг чорукту пионерлер көргүзүп турарын эскерип болур. Ийи муң пионер отрядтарының өөредилгезиниң хуузу—чүс. Оларның кыйгырыы—кол ажылывыс—өөредилге, шынарның демдээ—кончуг эки демдектер.

Уругларның хензиг-даа ажыктыг ажыл-херектери нинти ажыл-херектерге салдарлыг боор турары билдингир. «БАМ-га — пионерки рельстер» деп операцияга хамаарыштыр 5000 тонна демир кескиндизин дужааган. Пионерлер школа септелгезинге, ойнаар шөлдер кылыышкынга Москваның үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурарынга хире-чергези-биле улуг-хуузун киирип турарлар. Улуг кижилер ол дээш уругларны мактаар.

Москва.

БҮЗЭЭЛДЭЭШКИН ЧЫЛДАРЫНЫҢ ТУРАСКААЛДАРЫ

№ 210 школада бүзээлеткен Ленинградтың төөгү музейи ажыттынган. Нева проспектизинче көрүнген школаның ханазында мынча деп бижип каан: «Хамаатылар! Артиллерия адыышкынының үезинде кудумчунуң бо талазы онза айыылдыг!»

Ада-чурт дайынының бо бижимели уругларны дилээшкинче кыйгырган. Бүзээлээшкин чылдарының тураскаалдыг чүүлдерин уруглар кезик чамдыктап чыып эгелээннер. Ашчуттуң, ажыг-сооктуң кадыг-берге чылдарында чылыгны берип турган демир суугуну олар дилеп тыпканнар, агаар дүвүрээзининиң медээлери дыңналып турган эрги репродукторну база тып алганнар. Бүзээлээшкинниң эң берге хүннеринин дугайында экспонаттар база мында: бир хүннүң чеми кылдыр 125 грамм бичии хлеб, бир шил соя сүдү улуска онаажып турган болгай.

Бүзээлээшкин үезиниң бажың иштиниң байдалын школа музейинде бүрүн хевээр тургускан Ленинградтың маадыр камгалакчыларының дугайында дилээшкин уламчылап турар.

Ленинград.

АНЫЯК ХӨВЕҢЧИЛЕРНИҢ «АК АЛДЫНЫ»

Даглар ындыыдан кыскыл сарыг хүн бедип үнүп келген. 25 оолдар, уруглар шөлде чыглып келген. Янгиюл районунуң Фрунзе аттыг колхозунуң № 56 школазында өөреникчилер бригадазының бригадири алдыгы классчы Мавлюда Юсупова эң эрте келген. Культивация кылыры чугула—пионерлерниң шөлүнде баштайгы өзүмнер көстүп келгилээн.

— Бирги ээлчегде тракторну Батыр Расулов башкарар, ийиги ээлчегде — Махмуд Юлдашев,—деп, Мавлюда чугаалады.—Бөгүн бис он гектар черни болбаазырадыр бис...

Баштай уругларга эвээш хемчээлдиг шөлдү бижыглаан турган. Ону калбартыры чугула апарган. Канчаар калбартырыл? Бута суунуң ындында тейжигештер турган. Аңаа чүү-даа үнмес деп санап турганнар. Колхоз даргазындан ийи трактор чөпшээредип алгаш, бичелеп тура 25 гектар кур черни шиңгээткеннер. Шынап-ла байлак дүжүттү аңаа өстүргеннер. Эрткен күзүн школачылар моон бир гектардан 40 центнер дүжүттү ажаап алганнар.

— Уругларны көргеш, сеткилим ханар-дыр—деп, колхоз даргазы Юлдаш Ахунов чугаалай-дыр.—Төлептиг салгал өзүп олурар-дыр.

Ташкент.

БОЙДУСКА ЛЕНИНЧИ ХАМААРЫЛГА

Латвияның пионерлери бо чазын янзы-бүрү балыктарның 70 муң байлаңнарын камгалап алганнар. Үер соонда дыка хөй байлаңнар оңгарларга, хооргалдарга артып каар. Чүс-чүс пионерлер тускай херекселдер тып алгаш оларны чыггаш, хемнерже болгаш хөлдерже салып киирганнер.

Бо дээрге юннаттарның «Бойдуска ленинчи хамаарылга» деп республика конкурузунуң үезинде чөрүткан ажыктыг ажыл-херектериниң бир хевири-дир. Ийи чыл дургузунда маңаа он муң ажыг уруглар кирипкен.

Рига.

(СЭТА-ның корр.).

АРЕВЭГЕ КИРГЕНИМ

Александр ЧИМБА

(Эгези «Хөлечиктеп чорааным» деп эге-биле № 116, 117, 118 «Шында» үнген).

1927 чылдың январь айның бир-ле хүнү. Ынчаарда, каштың хүнү турган чүве ийик, оозун уткан-дыр мен, чээрби бир харлыг эр апарган турган мен, ол үеде моол дыл кырынга албан-херек кылып турган, ынчангаш аревэ кежигүнүнге кирер кижилерниң баш удур даңзызын моол дыл кырынга кылгаш, бажындан куду адап бадырыптар турган шаг болгай, ол душта ындыг турган, бистиң Барлыкка, мен база-ла ол даңзылап каан улус арызында адым кирген мындыг. Бүдүү иштимде амыраарым кончут. Аът чок болгаш хурал-суглаага баарда-ла арай бергезинип олур мен, ындыг болза-даа, айтырып көөр-дүр деп бодап алдым.

Аът чок кижи болза канчаарыл деп айтырдым он, оон-моон мээң ол салган айтырыымга улаштыр дыка хөй кижи «харын ол айтырыг черле чөптүг айтырыг эвеспе» дишти. Аревэ үүрүнүң даргазы Чоллак-Сарыг бир кезек када ыыттаар чүве тыппаан хевирлиг туруп тургаш:—Ам бистиң чуртувуста арат чазак тургустунган чүве болган төлээзинде, ол талазы-биле барыктыг деп-ле бодаар кижи-дир мен—дээрге ам харын улустуң шимээни намдай берген. Ында кандыг кижи чок дээр сен — ламалар, хамнарның оолдар, кыстарындан эгелээш чагырыкчы, мээрең, дүжүметтер чедир, чаңгыс сөс-биле чутаалаарга, феодалдарның ажы-төлүнге чедир. Демги Ёзутунуң хамык азыралы оолдары безин ол даңзыда кирген. Ынчаарда кожууң төвү Чадаанага турган чүве болгай, ынчангаш Чөөн, Барыын, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Сүт-Хөл болгаш Өвүр кожууну шупту чаңгыс кожуун турган, оларның төвү — Чадаана боор турган. Ол шагда аныяктарның идепкейлиидаа кончуг чүве болгай, хурал-суглаа болур дээн болза, ыраа айның, ынчаның хүнүнде чыглыр деп чарлаан болза, (ол шагда шактыг кижи чок турган деп сөглезе мырынай хөөрем чок) ол-ла хүн, ол-ла чыглыр дээн черинге аъттыг, чадаг, ушкашкан-ширгешкен оон-моон чыглып келир турган. Ынчаарда Эргил-Барлык, Аксы-Барлык чаңгыс суму турган ужурунда, аревэ үүрүнүң кежигүннери безин ийи чүс хире чедип турган.

Ооң амдыы чылынында мени аревэ үүрүнүң даргазынга соңгуп алдылар, ол хирезинде биледим чок, үш чыл иштинде биледим чок туруп келдим. Ол чылдарда аревэ кежигүнүнүң дадывырын чүнү барымдаалап хавыртып тургаының ол деп айтырыг [illegible] үнер апаары чугаажок болдур эвеспе. Ол айтырыгның харыызы кончут бөдүүн болур ужурлуг чүве — даңзы барымдаалап хавырып ап турган-на болгай. Билетти кымдан, кажан алганым дугайын дараазында чугаалаар мен, ам дээрезинде мурнунда чугаалап олурган чүвемни үргүлчүлеп көрейн. Ооң соонда ийи чыл болгаш Чадаанага феодалдарның ийи дугаар тура-халыышкыны үндү, бир дугаар тура-халыышкынны база-ла Чадаанадан эгелээн. Кууларның Сумунак чагырыкчы баштаан самыын 1924 чылда болган, ол дугайын эки билбес мен. акым Чарык-Карактың чугаазын дыңнаан мен. Ол ону хөөрей бергенде чүнү-даа уттуптар кижи. Чарык-Карактың чугаазы-биле алырга, ол Оттук-Дашка чедип чораан. Анаа баргаш Сумунак чагырыкчы-биле сен болза сен, мен болза мен дишкеш, ийи боду аткылажыр деп баарга, өөрү оолдар Чарык-Карактың чамдыктыг боозун ушта тыртып алырга. ам соксаан — деп хөөреп олурганын бодаарга, ол черле Сумунак шериинге чораны чугаажок деп билдинер.

Ол аразында кылган ажылым болза тараа тарыыр, хана чазаар. өгнүң ыяш аймаандан кылыр чүвезинде черле кылбас чүвем чок турган, ынчангаш шай, таапкы чер-ле үспес турган мен. Ол шагда та кандыг аайлыг чүве, чүгле Ак-Оруу хамаанчок, Чаа-Хөлден бээр кээп тараа садып алыр дээш Барлыкка четкилеп келир тургулаан. Ынчангаш чазын алээн хөй тараа тарып алыр болза, чүү-хөө чүвени сө шаап алыр. демин үстүнде чугаалаан болгай мен, шары бүрүзүнүң хелезини дээш шары ээзинге ыяап-ла бир шаа тараа тарып бээр. Күзүн бастырары-даа барыктыг чүве болгай, чүге дээрге колдуундала дүне даңны аскы бастырып тура хонар чүве болгай, ол канчаарның ол дээрге, улустуң шарыларын ачылаарга бербес боорга, дүне оорлап алгаш, бастырып тура хонар бис, демги үстүнде чугаалааным дүңмам урут биле [illegible] тырып туруптар бис. Мээң ол дуңмам уругнуң кежээ, шыырак деп чүвеани кайгаар мен, моожа сут чүктеп турда амырла. Ону Сержикей деп адаан, ол ынчаарда он дөрттүг турган боор, ол-даа ам болзунам. Бир күзүн моожа чүктеп-чүктеп, өөвүс Доора-Талга турган чүве, хүн ажа берген, ындыг-даа болза чырык турган. Мен сумунну баштай арта халый бердим, мээң соомдам Сержикей халыырга, артында-ла шарт дээн соонда, алгырыпкаш, ол черинге барып дүшкеш, туруп чадап каан. Ам канчаар боор, бир көөрүмге, Чик бугазының кыдыын өрү Санчы-Милип шыргалыг шарызының ынгыржааның соонда олуруп алган өскеп чыдыр. Шак ынаар-ла халып чоруптум, ол дораан барып четтим, ол аразы ырак эвес чер, беш чүс метрден ашпас. Ол баргаш ужурун чугаалаарымга, доп-дораан-на шыргалыг шарызын меңээ берди. Боду база мээң-биле кады базыпты, демги эжим ол чоруп олурувуста, черле дуржулгалыг кижи болгаш, ийи калбак мыжыы бар бе?— деп мындыг, ону канчаар чүвел дээримге,—сынган чоданы чаткыыштап шарывас болза, хоржок чүве болгай — [illegible] Ам канчаар боор ол ийи калбак ыяштың орнунга пөс кур-биле шандалап шарып алгаш чоруптувус. Аалга чедир бир км. хире бар чер, Чик бугазын база кежер болгаш ол аразы кончут хөй арык-сумун кежер, сайлыг-даштыг чер болган ужурунда, демги дуңмам далып кал чазып чораш, барып четтивис, өгге кире бээривиске авам алгырыпкаш, тура халып келгеш, ыы-сыыы-биле уруунуң кырында-ла барган. Сержикейниң чодазы дал-дорт сыган ужурунда, шөө тыртарывыска алгыра каапкан, ол-ла дораан эвинге кире хона берген, сактырымга арта кылчырт дээн ышкаш болган.

Чанывыста турган өг Маңнай-оол хамның өө чүве болгай, ынчангаш Сержикейниң алгырып-кышкырарынга шыдавайн, демги Маңнай-оолду хоор эккелдивис. Ол хам күзүнгүзүнге чүве сымыранган соонда, өрү-куду караан алараш кылдыр көргүлээш:

—Уруг сумунну арта халып турда, суг ээзи эртип чыткаш кудурууу-биле шалыпкан-дыр —деп мындыг.—Ам канчалза экил?—деп айтырарывыска:—Бир эвес тывар болзуңарза, оргаадай үндүрүп шыдаар чүве — деп мындыг. Ам ол оргаадайны кайын тып болурул деп, авам Маңнай-оол хамнан айтырарга—меңде бар-ла болгай—деп харыылады, ол-ла дораан өөнче кылаштап чоруткаш, бир-ле кидис аразында так ораап каан чүве эккелди оң, оозун көөрүмге када берген оът дазылы болду, мүн-не анаа эвезин эвес, доора-доора үнгүлээн дазылдарлыг-даа ышкаш, ооң бир адырын кезип бергеш, өскезин демги кидизинге катап шарып алды. Бир чүүлүнде чаш сөөк болгаш экиричели мындыг болган боор, ийи чүүлүнде ылап оргаадай болганы ол чадавас, 18 хонгаш-ла кылаштап турар апарган болгай. Ооң амдыы чылынында алды хана өг мыжы-биле оргаадай өртээн үзе санаштым.

1928 чылдың күзүнүнде Чаа буга [illegible] Орустаан деп кижи бар чүве. Алыс чурту Алаш, каш өшкүлүг кижи, уургай таныылдаар дээш чаңгыс өг, кыштаанга хонуп алган турганы ол кижи. Өө дээрге даштынга баглап каан аът кестүп турар аажок самдар кара өглүг. оолду аарыг, орундан турбас, уруг-дарыы чок. ийи-ле боду улус. Кужурлап алыр дээш арай эртежик туруп келген турган бис, ол күзүн Балдаңнар-биле кады күзээн бис. Өспес-даа, төнмес-даа он хире баш хойлуг, чаңгыс ивиктиг бис. Ол эртен Орустааның кадайы чедип келгеш:—бо дүне ашаам, мөчүп өлү берген-дир. Сээң оолдарың хөй-ле болгай утбай, оолдарыңга мээң ол ашаамны ажаадып каап көрүңер, утбай—деп, мындыг.

Авам черле утааның кадай болгай, ол-даа канчаары ол чүве ийик, ол кадайның кырында-ла баарды,—ол өлген ашаадды мээң оолдарым хөөржүдери албан чүве бе, даргалар-бошкаларга барып чугаалазыңза—суг-суг дээш оон-даа хөй чүве чугаалады. Бис-даа канчаар, чүвеге баар деп турган улус чоруптувус, аалывыстың турган черинден Барлык-Аксы он хире км. чер-ле болгай. Шала кежээликтей ээп чанып олурувуста, он шаа кижиниң мурнунда чадаг кижини хүлүп алган шокшудуп олур, келзе-ле демги Чиртек-Санчай болду, мен дөзер эвес мен, мунуп алган моллургам дүмчүүн ээй тырткаш чанынче, чортуп чеде бергеш:— бо чүнү канчап кааның ол, оол?—деп айтырарымга — бо дүне Орустааны соп алдым — деп мындыг... Ол канчаарың ол ынчаш оол дээримге:— салымым ындыг болганы ол-дур ийиң — деп кагды. Шала кежээликтей апарганда аалывыска чедип келиривиске, Орустааның кадайы-биле Чиртек-Санчай ийилээ эмеглеп боггаш, сөөртүп апаргаш, теректиң алдыы будуунга азып каан болган-дыр. Ол Чиртек-Санчай деп кижи дээрге чаңгыс-даа дөргүл-төрел чок, чаңгыс-ла боду ол, ынчангаш ол Орустааның өөнге уялап турганы ол. Караа багай кижи, ол хирезинде база-ла истежип чоруп турган дээр чүве, ындыг-ла болза, хамык улустуң караа Чиртек-Санчайдан өскээр көрбейн турган дижир чораан, ындыг болза-даа, сеп сокпаан-дыр сен дептер ындыг дидим кижи чок турганы ол-дур ийиң. Балданның кадайы Сүрүң тургаш: —Чиртек-Санчай бижээң уштуп окта!—деп алгырарга, сырбаш дээш бижээн уштуп октаан дээр чүве. Ону сөөлүнде адып шииткен дээр. Орустааның кадайы ыштыг боорга, кара-бажынга олуртур деп шииткен дижип турар чүве. Анаа үш хондур таныылдадывыс, күскээр болу берген болгаш дүне арай сооксумаар турган.

(Уланчылыг.).

ПЕТРОЗАВОДСК. «Кичээлдер соонда химия» деп номну парлап үндүргениниң соонда Карель АССР-ниң алдарлыг башкызы Варвара Михайловна Байковага 10000 ажыг чагаалар келген. Школага Варвара Михайловна чээрби беш чыл ажыг ажылдаан, кичээлдерни эрттиреринге болгаш класстан дашкаар ажылдарны—бөлгүмнер чорударынга, химияның кежээлерин организастаарынга улуг дуржулганы чыып алган.

Амгы үеде В. М. Байкова башкы институтунда химияның курузун чорудуп, чырыдыышкын ажылынче хөй кичээнгейни салып турар.

ЧУРУКТА: В. М. Байковага (солагай талазында) почта эккелген. Номнуң авторунга чагаалар үзүлбейн кээп турар.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

Аныяк мөгелер

Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң элээди уругларының спорт школазының хостуг хүрешке ажык бирги чери дээш маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде Кызылга болуп эрткен. Аңаа бистиң республиканың аныяк мөгелериндеи аңгыда Красноярск, Белово хоорайларының шилиндек командаларының мөгелери база күжүп шенешкеннер.

Кызылдың пионерлер бажыңынга ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде Кызылдың аныяк мөгелери команда талазы-биле бирги черни алгаш, «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шилчиир кубогун, бирги чергениң диплому-биле кады чаалап алган. Красноярск хоорайдан келген спортчулар ийиги, Кемерово областында Белово хоорайның бичии мөгелери үшкү черлерни ээлээннер.

Деңзи аайы-биле болган солуп ужуражылгаларга дараазында мөгелер чемпион болганнар: А. Колпогоров (Белово), И. Калашников, И. Гук, С. Дьяченко (үжелээ Красноярск), О. Ондар-оол (Кызыл), В. Аңгыр-оол (Таңды), С. Моңгуш, А. Ооржак, Х. Ондар, С. Биче-оол, А. Хомушку, А. Оюн, О. Доңгак, С. Кумажак (шупту Кызыл).

Болуп эрткен маргылдаа аныяк мөгелерниң арга-дуржулгазын байыдып, күш-шыдалын шенежип көөрүнге улуг идиг болган. «Спартак» эки тура спорт ниитилелинде элээди уругларның спорт школазының тренерлери, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Валерий Оюн биле мастерге кандидат Мөңге Чадамба оларның белеткээн бичии мөгелери болуп эрткен маргылдаага эки түңнелдерни көргүзүп, багай эвес хүрешкеннер.

Б. ЧӨКПЕК,
хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери.

КАШПАГАЙЛАР ТИИЛЭЭН

Республика найысылалының школаларының 7—8 класстарының өөреникчилериниң чиик атлетикага маргылдаазы «Совет Тываның 5 чылы» стадионга болган. Аңаа Кызылдың школаларындан 200 ажыг өөреникчилер киржип, күжүн шенешкеннер.

Школа-интернаттың өөреникчизи Люба Чебодаева 100 метр хемчээлди 13,4 секундада эрткеш, чиик атлетиканың бо хевиринге бирги черни алган. Ол-ла хемчээлге оолдарның аразынга болган маргылдаага № 1 школаның өөреникчизи Юрий Дресвянников кымга-даа аштырбайн, чемпион атка төлептиг болган.

№ 1 школаның сески клазының өөреникчизи Таня Винник болуп эрткен чиик атлетика маргылдаазының дөрт хевиринге чемпионнаан. Таня черниң бедиин халыырынга республиканың школачыларының чаа рекордун тургускан. Ол 1 метр 50 сантиметрни халаан. Таня Винник ядро октаарынга база школачыларның республика рекордун ол хүн тургускан.

Кызылдың школачыларының чиик атлетикага болган маргылдаазынга № 14 школаның спортчулары эки белеткелдиин көргүзүп, команда талазы-биле бирги черни алган. Ийиги, үшкү черлерни № 1 школа биле школа-интернаттың өөреникчилери үлешкеннер.

В. ХОПРОВ,
маргылдааның судьязы.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргег, аязыр, чагбас. Дагларга өл хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер.

Агаарның температуразы республикага 9—14, Кызылга 9—12 градус чылыг болур.

ЧЕР ШИМЧЭЭШКИНИ

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Май 17-де Москваның-биле 6 шак турда, Ортаакы Азияның делгем девискээрлеринге черниң күштүг шимчээшкини болган. Сейсмиктиг чаңгыгларның үнген дөзү Мурнуу Кызылкумда улуг чер шимчээшкини болган. Чер шимчээшкининиң төвүнге ооң күжү 9 балл четкен.

Ол төптүң мурнуу талазында 70 километр черде турар Газли хоорайга ооң күжү 8 балл хире, оон чөөн чүкче 485 километр черде Ташкентиде 5 балл болган. Алды баллдыг чер шимчээшкини Самаркандыга, 6—7 баллдыг чер шимчээшкини Бухарага болган.

Баштайгы медээлер-биле алырга, чер шимчээшкини чамдык черлерге материалдыг когараалдарны чедирген.

Чер шимчээшкининиң уржуктарын чок кылыр болгаш оон качыгдааннарга дуза көргүзер талазы-биле дүрген хемчеглерни ап турар.

(СЭТА).

Телевидение

МАЙ 19-ТА
МОСКВАДАН
8.15—Документалдыг фильмнер программазы. Пионер организациязының төрүттүнген хүнүнге.
8.50—9.00—Чапсар.
9.00—«Документалдыг экран». Шүлүкчү Рождественский дамчыдылганы чорудар.
10.15—Концерт.
10.30—«БАМ-ны тудуп тур бис».
11.00—Медээлер.
11.10—Уругларга фильм. «Барабан, чаңгылап-на!» Уран-чечен фильм.
12.35—Мультфильм. «Оттуг чылдарның ырлары».
12.55—«Мөзү-шынар болгаш эрге дугайында беседалар».
13.25—«Делегейни дескиндир. Соңгу Европа».
13.50—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы, «Эндшпиль».
14.20—14.30—Чапсар.
14.30—«Эртем бөгүн».
15.00—«Объектив».
15.30—«Лириктиг ырның концерти». М. Пахоменко биле Б. Закиров ырлаар.
16.00—«Ирина Родинаның берге аас-кежии». Документалдыг телефильм.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
КЫЗЫЛДАН
17.30—«Үш эжиндириишкин». Телефильм.
18.00—Телемедээлер.
18.10—Киножурнал.
18.20—«Азияның төвүнде». Дамчыдылга.
18.50—«Ак-көк оттар чайнаар». Фильм-концерт.
19.25—«Руль артында». Дамчыдылга.
19.55—Телефильм.
20.05—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга.
20.35—Телемедээлер.
20.50—Чарлалдар.
МОСКВАДАН
20.55—Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнген хүнүнге тураскааткан Москваның пионерлериниң байырлыг чыыжы. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—00.45— «Документалдыг экран».

Редактор **В. С. ШАРАВИН**

КИНО

МАЙ 19-ТА
«НАЙЫРАЛ»: «Анна биле Командор» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Парад-алле» 9.00, «Кызыл арылар» 10.55, «Арга-арыгның ааткыыштары» 14.40, 16.20, «Харда үш кижи» 12.40, 18.00, 20.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Светофор»—киноклуб 14.30, «Мыыстыг бастион» 16.50, 18.40 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Москва-Кассиопея» 15.00, «Чажыт полицияже халдаашкын» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЛЕТНИЙ»: «Талыгырда» 17.00, 19.00 шактарда.

1970 чылдың июль 30-де ДОСААФ-тың Сарыг-Сеп спорт-техника клувунуң Михаил Алексеевич Мажаага тывысканы чолаачының СК сериялыг, № 691382 дугаарлыг шыпзылгазы читкен, ону күш чок деп санаар.

Редакцияның АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузут килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17151 ЧАГЫГ № 1337.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00383.